

ZÜREFADAN BİR ZAT TARAFINDAN KALEME ALINMIŞ OLAN 7 ŞABAN 1260/22 AĞUSTOS 1844 TARİHLİ BİR MÜKEYYİFAT MÜNAZARASI: *MUHÂKEME-İ MÜKEYYİFÂT*

Fatih ÜLKEN*

ÖZ

Afyon, berş, esrar, boza, şarap, arak, kahve gibi keyif verici maddelerin, halkın en fazla rağbet ettiği keyif verici madde olma veya zamanın sultan-ı mükeyyifatı (mükeyyifatın sultanı) olma iddiasıyla tartışmaya dayalı üstünlük mücadelesine giriştikleri mükeyyifat münazaraları, Türk edebiyatında kaleme alınmış münazaralar içinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 1172 numara "şiir mecmuası" adıyla kayıtlı olmasına rağmen içinde mensur eserlerin de bulunduğu 109 varaklık bir mecmuanın 84b-102a varakları arasında yer alan Muhâkeme-i Mükeyyifât adlı eser ele alınmıştır. 7 Şaban 1260/22 Ağustos 1844 tarihinde zürefadan bir zat tarafından gelecek nesillere öğütler ve uyarılar ihtiva eden bir yadigâr bırakmak arzusuyla kaleme alınmış olan bu eser, yedi keyif verici maddenin (afyon, berş, esrar, boza, şarap, arak, kahve) Tahayyulat vilayetinin İşret-âbâd sahrasındaki bir kasırdaki girdikleri şiddetli mücadele ve münakaşaları anlatan bir mükeyyifat münazarasıdır. Keyif verici maddelerin girdikleri bu dehşetli imtihandan yüzünün akıyla çıkan kahve, sultan-ı mükeyyifat olarak bütün keyif verici maddelerin sürgün edilmesine karar verir.

Anahtar Kelimeler: Edebî Münazara, Mükeyyifat, Mükeyyifat Münazarası, Muhâkeme-i Mükeyyifât

A MUKEYYIFAT DEBATE, WRITTEN BY A PERSON FROM ZUREFA, DATED 7 ŞABAN 1260/22 AUGUST 1844: *MUHÂKEME-İ MÜKEYYİFÂT*

ABSTRACT

Disputes in Turkish literature, in which pleasurable substances such as opium, berş cannabis, boza, wine, arak and coffee, in a dispute-based struggle for supremacy, with the claim of being the most popular pleasure or being the sultan of mukeyyifat, are the debates in Turkish literature has an important place in it. In this study, the work named Muhâkeme-i Mükeyyifât, which is among the 84b-102a leaves of a 109-leaf journal, which is registered under the name of "poetry journal" in Istanbul Metropolitan Municipality Taksim Atatürk Library, number 1172, is discussed. Written on 7 Şaban 1260/22 August 1844 by a person from the zurefa with the desire to leave a relic containing advices and warnings to future generations, this work is a collection of seven pleasurable substances (opium, berş, cannabis, boza, wine, arak, coffee) in the province of Tahayyulat. It is a debate on meritocracy, describing the fierce struggle and arguments they entered in a pavilion in the field of Isret-âbâd. The coffee, which comes out of this terrible test in which pleasure substances enter, with a white face, sends all the mukeyyifat into exile as the sultan-ı mukeyyifat.

Keywords: Literary Debate, Pleasure-inducing Substances, Pleasure-inducing Substances Debate, Muhâkeme-i Mükeyyifât

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 02.01.2024; Yayına Kabul Tarihi: 23.03.2024

* Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İZMİR; ORCID: 0000-0003-2172-6954, E-posta: sukru.fatih.ulken@ege.edu.tr

Giriş

Bir müellif tarafından gece ile gündüz, kılıç ile kalem gibi iki zıt veya farklı unsurun konuşturulması, kendi erdem ve üstünlüklerinin dile getirilmesi ve karşı tarafın delillerinin çürütülerek galip gelinmesi (Durmuş, 2006, s. 578) şeklinde kurgulanan edebî münazara, Sümer, Akad, Babil, Süryani, İbrani, Ermeni, Arap, Fars, Kore, Vietnam, Tibet, Çin, Japon, Yunan, Latin, İspanyol, Fransız, Alman, İngiliz edebiyatı gibi çeşitli edebiyatlarda ve çok geniş bir coğrafyada 4000 yıldır süre gelen bir türdür (Benli, 2021, s. 16).

Kökene Sümerlere kadar uzandığı için en eski yazılı türlerden biri olarak kabul edilen edebî münazara Türk edebiyatında da yaygın ve popülerdir (Aynur, 2020, s. 283). Bu yaygın ve popüler türün Türk edebiyatında bilinen en eski örneği Kaşgarlı Mahmud'un 1072-1074 yılları arasında Bağdat'ta kaleme aldığı Türkçe-Arapça bir sözlük olan *Divânü Lügâti't-Türk*'teki 'Yazla Kışın Münazarası'nı yansıtan dörtlüklerdir (Diriöz, 2016, s. 126; Aynur, 2020, s. 283). Türk edebiyatının olduğu kadar doğu edebiyatının da ilk örnekleri arasında yer alabilecek olan bu örnekten sonra Türkçenin farklı sahalarında XV. yüzyıl ve sonrasında çeşitli konularda münazaralar kaleme alınmıştır (Aça vd. 2009, s. 370-371).

Türk edebiyatında çeşitli konularda kaleme alınmış münazaraların en başında "afyon, esrar, berş, boza, şarap, arak, kahve ve benzeri keyif verici maddelerin teşhis ve intak sanatları yardımıyla birbirlerine karşı üstünlüklerini iddia ve ispat etmeye çalıştıkları mükeyyifat münazaraları"(Benli, 2019, s. 137) gelir.

Keyif verici maddelerin, halkın en fazla tercih ettiği keyif verici madde olma iddiasında bulunarak tartışmaya dayalı üstünlük mücadelesine giriştikleri mükeyyifat münazaralarının bir çoğu yayımlanmış (Kürkçüoğlu 1955, Alpay 1973, Öztürk 2006, Aynur vd. 2007, Sevindik 2013, Yılmaz 2013, Şener 2014, Bursalı 2017, Ülken 2017a, Ülken 2017b, Aksoyak 2018, Benli 2019, Ülken 2022a, Ülken 2022b) olsa da kütüphanelerde yazmaların içinde hâlâ yayımlanmayı bekleyenleri de mevcuttur. Bu yazıya konu olan *Muhâkeme-i Mükeyyifât* da bunlardan bir tanesidir.

1. Muhâkeme-i Mükeyyifât¹

Muhâkeme-i Mükeyyifât, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 1172 numarada "Şiir Mecmuası" adıyla kayıtlı olmasına rağmen içinde mensur eserlerin de bulunduğu 109 varaklık bir mecmuada yer almaktadır. 185x120mm ölçüsündeki bu mecmuanın 84b-102a varakları arasında yer alan *Muhâkeme-i Mükeyyifât*, 7 Şaban 1260/22 Ağustos 1844 tarihinde "zürefâdan bir zât tarafından üslûb-ı 'atîk üzere" kaleme alınmıştır. Fakat bu zatın kim olduğu belli değildir. Eser, yedi keyif verici maddenin (afyon, berş, esrar, boza, şarap, arak, kahve) Tahayyülat vilayetinin İşret-âbâd sahrasındaki bir kasırda keyif

---

¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunan bir şiir mecmuasıyla ilgili olarak 2021 yılında hazırlanmış yayımlanmamış bir yüksek lisans tezinde *Muhâkeme-i Mükeyyifât*'a yer verilmiştir. Bu yazı ile karşılaştırmak için bkz. Yılmaz, M. (2021). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE YZ 1172 Numaralı Şiir Mecmuası (68b-109a) (İnceleme-Metin-Mestap'a Göre Tasnif)*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). s. 59-74.

verici maddelerin sultanı (sultan-ı mükeyyifat) olabilmek için müellifin dehşetli bir imtihan olarak nitelendirdiği tartışmaya dayalı üstünlük mücadelesini ('azîm mücâdele vü mübâhaşe vü münâkaşaları) anlatan mensur bir mükeyyifat münazarasıdır.

"Râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı güftâr-ı âşâr şöyle beyân iderler ki sebab-i tahrîr-i kalem ve mücib-i tanzîr-i raqam budur ki" (Muhâkeme-i Mükeyyifât, vrk. 84b) satırlarıyla başlayan eser, "şîfat u mevki'-i hâkimiyetde bulunan Qahve-i cân-fezâ Şarâb-ı aḥmerü'l-levn'i Frengistân'a ve 'Araḡ-ı şermsâr'ı diyâr-ı Yehûd'a ve Bûze-i nâ-bekâr'ı diyâr-ı Arnabûdyân ile Tâtâristân'a Afyon-ı nâ-murâd-ı nâmdâr-ı bed-şî'âr'ı Çîn (ü) Mâçîn'e Berş-i cihân-nümâ'yı diyâr-ı İrân'a Esrâr-ı sebze-ḡabâ'yı Kıbtîyân u Şâm u 'Irâḡ'a nefy ü iclâ vü ref' ile def'-i belâ idilmesine ḡarâr virildi." (Muhâkeme-i Mükeyyifât, vrk. 101b-102a) satırlarıyla son bulur.

2. Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın Telif Sebebi

Muhâkeme-i Mükeyyifât, keyif verici maddelere müptela olanların düştükleri halleri, onların rezilliklerini, en nihayetinde yok olup gitmelerini gören ve bilen bir zat tarafından, gelecek nesillere öğütler (bütün kötülüklerin anası olan keyif verici maddelerden uzak durmak) ve uyarılar (insaniyetlerini bozmamak) ihtiva eden bir yadigâr bırakmak arzusuyla kaleme alınmış bir eserdir.

"...her biri kendi zât u leḡâfetinden ve 'âşîḡlarının kemâlâtından bâhiş sîret ü şüretini nâkil ve yârân u ḡvîşânını ta'dâd ve ezvâḡ-ı cûş u ḡurûşından ve ḡahḡahalar şavurarak kemâlât ve ḡikâyât-fürûşluklarını tavşîf şadedinde ḡuḡbe vü nuḡḡlar irâdi ve biri diğeri redd ü cerḡ iderek her biriniñ mâhiyyât-ı ḡaḡîḡiyeleri fi'l-cümle tezâḡür eylemiş ve biz felek-zede sâmi'inler daḡı kesb-i vuḡûf eylemiş -velev icmâlen olsun- şu mükeyyifâtın aḡvâl u ḡâlâtına ḡuşuşâ mübtelâlarınıñ diyâr-ı 'ademe sâ'ik olan ve bâ-ḡuşuş dünyâyı başına teng ü dar ve her günâ denâ'et ü rezâleti irtikâb itmekle 'âr u ḡayâyı terk itdiklerinden ḡâlleri ḡarîb ü ba'id bütün nev'-i beşeri dâḡdâr itdiklerine vâḡîf oldıḡumuzdan aḡlâfa nuşḡ u pend olmaḡ ve böyle ibtilâ-yı ümmü'r-rezâ'ilden şaḡınmaḡ ve insâniyetlerini bozmamaḡ ve şeyḡânıñ maşḡaraları olmamaları arzûsıyla yâdgâr olarak kaleme alındı." (Muhâkeme-i Mükeyyifât, vrk. 87b)

3. Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın Şahıs Kadrosu

Gelecek nesillerin insanlıktan çıkıp şeytanın maskarası olmamaları için bütün kötülüklerin anası olarak görülen keyif verici maddelerden uzak durmalarını sağlamak amacıyla matuf olarak kaleme alınmış olan eserin şahıs kadrosunu yedi keyif verici maddeyi temsil eden yedi kişi oluşturur:

Afyon: Münazarada afyonu temsil eden şahsın ismi Maârif-i hezâr-fünûn'dur. Münazaranın yapılacağı köşke Karahisar Sancaḡı'nda yetişmiş, ellerinde siyah bayraklar taşıyan katran karası giysiler içindeki bir güruhla gelen muhteşem bir kimse olarak tasvir edilmiştir. Maiyetinde tiryaki zümresinin bilhassa da Tiryaki Çarşısı kethüdalarıyla Çin hanedanı mensuplarının bulunduğu bu kimsenin üzerinde Haşimî kıyafetler vardır.

"bir semt-i şaḡrâ-yı dil-güşânıñ nihâyetinden bir gürûḡ zâḡir olup bi'l-küllîyye ḡaraḡışâr-ı bî-inkisâr sancaḡı dâḡilinde perverde olmuş libâsları düzaḡ-karîñ kisvelerinden nümûn ḡaḡrânî ma'cûn kıyâfetinde ters-i neheng gibi sevâd-reng yapraklar (bayraklar) açup zümre-i tiryâkiyân-ı bed-li'ân anıñ rikâb-ı dâlâlet-me'âbında cem' olmuş. Hâşimî ḡonlar ile mülebbes bir muhteşem kimse ne gelüp ol ḡaşr-ı ma'hûda kemâl-i gürûr u 'azamet ile cülûs eyledi. Meger

bunuñ ismine Ma'ârif-i hezâr-fünûn ya'nî ma'hûd kıyâfet-nümûn Afyon dirler imiş ve rikâbında bulunan düşkünler de Tiryâkî Çârşüsü kethudâlarıyla Çin hânedânı mensûbilerinden imişler." [85a-85b]

Berş: Münazarada berşi temsil eden şahsın ismi Berş-i cihân-nümâ'dır. Münazaranın yapılacağı köşke siyahlar giymiş Zengibar askerlerin eşliğinde gelen bu esmer şahsın üzerinde Hemedanî elbiseler vardır. Bu şahsın maiyeti İran özellikle de Hemedan civarının keyfkeşleri ve ipsiz sapsızlarından oluşur.

"Bundan sonra dağı bir dâne esmerü'l-levn Hemedânî libâslar ile mülebbes ü müzeyyen serâ-perdesin Zengibâr leşker ü siyâh-püşân 'askeriñ öñünce tahtü'r-revân-ı nâ-revânında nağralar çeküp hezârân ihtîşâm ile geldikde ma'hûd Afyon-ı nâmdâr-ı murdârî buña ta'zîm ü istikbâl ile yer gösterüp bunlar dağı maqâmât-ı müheyyâlarına geçüp kemâl-i vaqâr ile qarâr eylediler. Bunuñ ismine dağı Berş-i cihân-nümâ dirler imiş ve bunuñ rikâbdârları dağı İrân ve Hemedân civârı keyf-keşleri ipsizleri erkânına mensûbilerinden imişler." [85b]

Esrar: Münazarada esrarı temsil eden şahsın ismi Esrâr-ı sebze-i nâ-bekâr'dır. Yeşiller giymiş derviş meşrep bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Bu kişinin önünde yeşil sancaklar taşıyan ve zurna ve nefirlerinin sadası gökyüzüne ulaşan Bektaşiler, maiyetinde ise başları ateşli nar-gileleri süslü esrarkeşler vardır.

"Ba'dehu üçüncü biri de yeşiller giyinmiş dervîş-nihâd kimesne ki öñünce Bektâşiyân tâ'ifesi zürnâ vü nefir şadâsını âsmâna peyveste iderek sebze-reng sancaklar çeküp hâdden ziyâde bengiyân tâ'ifesiyle serleri âteşlü müzeyyen nârgüleler ellerinde gelüp aña dağı ta'zîm-i mu'azzam ve istikbâl-i muhteşem ile yer gösterdiler. Anlar dağı çöküp dervîşâne qarâr eylediler. Meger bunlarıñ dağı ismine Esrâr-ı sebze-i nâ-bekâr dirler imiş..." [85b-86a]

Boza: Münazarada bozayı temsil eden şahsın ismi Bûze-i şöhret-şîâr'dır. Belinde peşkir, cebinde leblebi olan beyaz elbiseler giymiş ak sakallı bir ihtiyar olarak tasvir edilmiştir. Etrafında beyaz bayraklar taşıyan Tatarların ve Arnavutların olduğu bu şahsın maiyetinde ise katırcılar vardır.

"ve bunlardan sonra dördüncü olarak bir dâne ak şakallu pîr-i nâ-puhte ak libâslar giyinmiş. Bilinde bir pîşgir bulaşık dâmeni var ceybinde leblebi. Envâ'-ı vaqâr ile gelmekde ve eṭrâfında tâ'ife-i Tâtâr-ı yek-pâ-yı bî-vaqâr ve Arnâbüdyân-ı bî-iz'ân öñünce beyâz bayraklar açmış ve katırcıyân tâ'ifesi rikâbın tutmuş. Envâ'-ı i'zâz u ikrâm ile geldikde mükeyyifât-ı mevcûde 'umûmen buña da maa'l-kerâhe istikbâl ile yer gösterdiler. Bunlar dağı mevki'-i müheyyâlarına geçüp bâbâcâne cülûs u qarâr ile yerleşdiler. Bu gelen ak şakallunuñ ismine Bûze-i şöhret-şîâr dirler imiş." [86a]

Şarap: Münazarada şarabı temsil eden şahsın ismi Hamr-ı merkûb ale'l-hamîr'dir. Kızıl yüzlü, kan benizli, kız suratlı, oğlan heybetli bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Üzerinde ateş renkli kıyafetler bulunan bu şahsın bir elinde çeng ve rebab diğer elinde ise şiş kebab ve kadeh vardır.

"Bunlardan sonra beşinci olarak bir dâne de kızıl yüzlü kan beñizlü kız şüretlü oğlan heybetlü bir hûnî kesesiyle gülgün câmeler giyinmiş ve âteşin libâslara müstağrak olmuş "Hançeri elde tîği [belde] bâde serde sîne çâk/Her yeri bî-pâk pehlevân-endâm tarz-ı hâşî âdemi eyler helâk" diye beytler söyleyerek himâr-ı âsyâbvârî nağralar atarak cüşân [u] hürüşân ile kûs-ı Halil-misâl şuffe-

i sînesin döğerek bir elinde çeng ü rebâb bir elinde şîş kebâb ve piyâle-i şarâb levendâne ‘aşk eyleyüp içerüye girdigi zamân bi’l-cümle mükeyyifât-ı ‘âlem ‘umûmen ta’zîm ü istikbâl ile yer gösterdiler. Bunlar dağı levendâne şadra geçüp kemâl-i vaqâr ile cülûs u qarâr eylediler. Bu mübtelâsı humâr u bî-‘ârîñ ismine dağı Hamr-ı merkûb ‘ale’l-hamîr dirler imiş. İşte ism-i kerîhi Fir’avn-ı bî-‘avn gibi Qur’an’da mezkûr olan ümmü’l-ḥabâ’îs budur didiler.” [86a-86b]

Arak: Münazarada arakı temsil eden şahsın ismi Arak-ı şermsâr’dır. Güzel yüzlü, tatlı dilli, şirin sözlü, güçlü kuvvetli, genç bir dilber olarak tasvir edilmiştir. Sarı elbiseler içindeki bu muhteşem kimsenin önünde sema ederek yürüyen âşıklar bulunmaktadır.

“Bundan sonra altıncı olarak bir dâne sarı libâslarla mülebbes muhteşem nemli çeşm hûb-rû kendi kavî dili tatlu nev-reste bir dil-ber-i muhtâr sîreti sevimli şîrîn-güftâr bir bülbül-i güyâdır ki önünce ‘uşşâk-ı bî-meşâkḳ bâde tutuban yolda semâ’ eyleyüp def gibi gögsini döğerek ney gibi inleyerek qarâr-ı ma’hûda geldiklerinde buña dağı rükû’vârî iltifâtlar ile yer gösterdiler. Bunlar da maḥall-i maḳ’adlarına geçüp sâhte te’eddüb ile ku’üden qarâr eylediler. Bunun da ismine ‘Araq-ı şermsâr dirler imiş.” [86b]

Kahve: Münazarada kahveyi temsil eden şahsın ismi Kahve-i cân-fezâ’dır. Sıcak kanlı, latif tenli, zarif sözlü, hoş meşrep bir kimse, Yemenli bir siyahî olarak tasvir edilmiştir. Yemenli bu şahsın önünde ve ardında alay alay esnaf yer almaktadır.

“Bunlardan sonra yedinci olarak o meclis-i zurefâya bir dâne de esmerü’l-levn Yemen âdemîsi Hindistân ‘Arabistân o Medenî-i kadîm siyâhîsi kanı sıcak teni latîf sözi zarîf siyâh-rû miskîler giyinmiş misk râyîḥalu hoş-meşreb şâhâne bir vaz’iyetle geliyordu. Ön ve ardınca alay alay eşnâf-ı garîbe muhteşem bir gidişle dil-berân-ı lâ-yu’ad içinde ismi tiryâkî Şârib-i duḥân-ı bî-iz’ân dağı var idi. Bunun da üzerinde mâ’î atlas câmeler giyinmiş misk [ü] ‘üd râyîḥaları insânî mest ider ve dimâğına te’sîr ve âteş-i ‘aşkıñı teksîr itmekle ağızından çıkan âteşsiz duman âsmâna ‘urûc eylerdi. Meger ol şâhâne vaz’iyetle gelen zâtîñ ismine de Kahve-i cân-fezâ dirler imiş. Bu Kahve-i cân-fezâ Dârâvârî böylece muhteşem ve saltanat ile içerüye girdikde ne kadar mükeyyifât-ı ‘âlem var ise be-ḫarîki’l-inbisât cümlesi ayak üstüne kalçup bir ağızdan “Hoş geldiñ ey zübde-i ‘âlem ve zî-şöhret-i beyn-i benî âdem! Seniñ vücûduñ cihâna i’lân olup her diyâra kadem başalı bizim beyne’n-nâs dünyâda yerimiz kalmadı. Bütün ins ü cin hattâ ibâḫatüña kâ’il olan erkân-ı dîn-i Muhammedî seni alkışlayup bizi isti’mâlden men’ itdi. Bizim ipsiz şabsız süfehâdan olan insânîlikla ‘alâkası kalmamış rûzelâdan başka bize rağbet iden kalmadı. ‘Uḳalâ, ḫukemâ, ‘ulemâ, kibârân hep saña rağbet iderler.” diye sedir-i şudûrda yer gösterdiler. Bunlar dağı zarîfâne geçüp yerlerine cälisen ku’üd u qarâr eylediler.” [86b-87a]

Keyif Verici Madde	Temsil Eden Şahsın İsmi	Kıyafeti	Bayrak ve Sancak Rengi	Önündeki ve Etrafındaki Kimşeler	Rikabındaki Kimşeler	Tarzı ve Tavrı
Afyon	Ma'ârif-i hezâr-fünûn	Hâşimî tön- lar ile mü- lebbes	sevâd-reng yapraklar (bayraklar) açup	zümre-i tiryâkiyân-ı bed-li'ân	Tiryâkî Çarşüsü ketudâla- rıyla Çin hânedâmı mensübîleri	kemâl-i gurûr u 'azamet ile
Berş	Berş-i cihân- nümâ	Hemedânî libâslar ile mülebbes ü müzeyyen		Zengibâr leş- ker ü siyâh- püşân 'asker	İrân ve He- medân civârı keyf-keşleri ipsizleri erkânına mensübîler	kemâl-i vakâr ile
Esrar	Esrâr-ı sebze-i nâ- bekâr	yeşiller gi- yinmiş	sebze-reng sancaklar çe- küp	Bektâşiyân tâ'ifesi	bengiyân tâ'ifesi	dervîşâne
Boza	Bûze-i şö- ret-şî'âr	ağ libâslar giyinmiş	öñünce beyâz bay- raklar açmış	tâ'ife-i Tâtâr- ı yek-pâ-yı bî-vaqâr ve Arnâbüdyân- ı bî-iz'ân	kaçırcıyân tâ'ifesi	bâbâcâne
Şarap	Hamr-ı merküb 'ale'l-hamîr	gülgün câmeler gi- yinmiş ve âteşin libâs- lara müs- tağrak olmuş				levendâne
Arak	'Araq-ı şermsâr	şarı libâslarla mülebbes		'uşşâq-ı bî- meşâkķ		sâhte te'ed- düb ile
Kahve	Qahve-i cân- fezâ	miskîler gi- yinmiş		alay alay eşnâf-ı ğarîbe		zarîfâne

Tablo 1 Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın Şahıs Kadrosu

4. Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın Olay Örgüsü

Yukarıda özellikleri sayılan bu yedi kişi şöyle bir olay örgüsü içinde yer alırlar:

4.1. Birinci Bölüm (Giriş)

Geçmiş zamanlarda bir gün irfan ehli olan dostlar, gönül açan, safalı bir yerde oturup sohbet ettikleri sırada, feleğin sillesini yemiş bağı yanık dostlardan birisi şikâyete başlar: “Acaba bu vefasız devrin sıkıntılarından ve güçlüklerinden ve bu feleğin elemelerinden ve dahi bu bela yağmurundan yakamızı kurtarıp şu hilekâr felekden bir kâm almak nasip olacak mı, yoksa böyle gamın elinde mahzun ve bu dünya cehenneminde kolu kanadı kırılmış bir halde mi kalacağız” diye hazin bir hasbihal içinde iken, dostlardan birisi Tahayyülat vilayetinin İşret-âbâd sahasında âlemin keyif verici maddeleri için bir kâşane inşa edildiğini ve o kâşanede bütün mükeyyifatın toplanıp büyük mücadeleleri ve münakaşaları havi dehşetli bir imtihana gireceklerini duyduğunu söyler. “Burada vaktimizi hazin ve mahzun bir şekilde geçirmektense mükeyyifatın münazarasını seyre gitmek daha iyi değil mi?” diye sorarak bir teklifte bulunur. Orada bulunan bütün dostlar bu teklifi makul bulup kabul ederler ve mükeyyifatın münazarasını izlemek üzere hep birlikte yola çıkarlar. Bir müddet gittikten sonra münazaranın yapılacağı kâşanenin bulunduğu yere varıp mükeyyifatın gelişini beklemeye başlarlar.

4.2. İkinci Bölüm (Hazırlık)

Münazaranın yapılacağı kâşaneye ilk olarak tamamı Karahisar Sancağı'nda yetişmiş, katran karası giysileri olan ve ellerinde siyah bayraklar taşıyan tiryaki zümresinin getirdiği Maârif-i hezâr-fünûn yani Afyon gelir. Afyon'un maiyetinde Tiryaki Çarşısı'nın kethüdarlarıyla Çin hanedanına mensup kimseler vardır. Afyon'dan sonra Zengibar askerlerin eşliğinde Hemedanî elbiseler giymiş esmer bir kimse gelir ki bu Berş-i cihân-nümâ'dır. Berş'in rikabında İran'ın özellikle de Hemedan bölgesinin keyfkeşleri ve ipsiz sapsızları vardır. Berş'den sonra üçüncü olarak önünde yeşil renkli sancaklar taşıyan Bektaşilerin, yanında esrarkeşlerin olduğu yeşiller giyinmiş derviş tabiatlı Esrâr-ı sebze-i nâ-bekâr gelir. Ardından etrafında beyaz bayraklar taşıyan Tatarların ve Arnavutların olduğu, atının üzengisini katırcıların tuttuğu ak sakallı Bûze-i şöhret-şîâr gelip münazaranın yapılacağı köşke girer. Hemen ardından âteşîn elbiselere gark olmuş bir elinde çeng ve rebab diğer elinde ise şiş kebab ve şarap kadehi olan Hamr-ı merkûb ale'l-hamîr gelir. Bundan sonra altıncı olarak âşıkların sema yaparak getirdiği sarı elbiseli Arak-ı şemrâr kâşaneye girer. Arak'dan sonra yedinci ve son olarak üzerinde siyah elbiseler olan sıcak kanlı, latif tenli, zarif sözlü, siyah yüzlü Yemenli Kahve-i cân-fezâ gelir. Kahve, münazaranın yapılacağı kâşaneye girdiğinde orada bulunan bütün keyif verici maddeler ayağa kalkarak onu “Ey âlemin en değerli varlığı! Hoş geldin! Senin varlığın cihana duyurulup sen her diyara ayak basalı bizim insanlar arasında yerimiz kalmadı. Bütün varlıklar (insanlar ve cinler) ve dahi senin mübah olduğuna kanaat getiren İslam dini mensupları seni alkışlayıp bizi kullanmayı yasakladı. İnsanlıkla alakası kalmamış rezillerden başka bize rağbet eden kalmadı. Bütün âlimler, hakîmler ve akıllı, soylu, seçkin kimseler hep sana rağbet ederler.” diyerek karşılarlar ve ona yer gösterirler. O da kendisine gösterilen yere zarif bir şekilde geçip oturur.

4.3. Üçüncü Bölüm (Tartışma)

Kâşaneye gelen bu şahıslar selamlaşma faslından sonra aralarında sohbet etmeye başlarlar. Sohbetin koyulaşmaya başladığı bir esnada münazaranın yapılacağı yere ilk gelen keyif verici madde olması hasebiyle Afyon ayağa kalkarak, diğer keyif verici maddelere hitaben “Ey

âlemin mükeyyifatı! Her birinizin haddinizi aşırıp keyif verme iddiasında bulunduğunuzu duyuyorum. Öyleyse bu köşk hem er hem de imtihan meydanıdır. Bu iddianızı ispat edin!” der. Ardından “Ben varken siz kim oluyorsunuz da müptelalarınıza keyif verdiğinizizi iddia ediyorsunuz.” diyerek kendini övmeye başlar. Afyon, kendi medhini “Benden daha muteber bir keyif verici madde olmadığı konusunda cihanın bütün zarifleri ve kibarları ittifak etmişlerdir.” diyerek sonlandırır. Bu sözleri duyan Berş, oturduğu yerden fırlayarak ayağa kalkar ve Afyon’u yermeye başlar. Berş, Afyon’u bir hayli yerdikten sonra “Asıl halkın makbul ve mergubu benim.” diyerek kendi övgüsüne geçer. Berş, kendini övdüğü sözlerini “Hal böyle olunca benden daha itibarlı bir keyif mi var?” diyerek tamamlar. Sonra sırasıyla Esrar, Boza, Şarap ve Arak kendilerinden önce konuşan keyif verici maddeyi yeren kendilerini öven konuşmalar yaparlar. En sonunda söz sırası Kahve’ye gelir. Kahve önce kâşanedeki bütün keyif verici maddeleri etrafına toplayıp kendisi hakkında ne düşündüklerini öğrenmek ister. Onlar da hep bir ağızdan “Ey Kahve! Senin ne marifetin vardır? Sen kime bir keyif bahşettin? Biz hiç olmazsa geçici bir zaman için de olsa bizi kullanan insanları göklere çıkarır, hülyalara gark ederiz ve onlara bir miktar zevk veririz. Sen kime böyle bir neşe verdin de bizden üstün olduğunu iddia ediyorsun.” diye Kahve’ye yüklenirler. Buna karşılık Kahve de ne kadar muteber bir keyif verici madde olduğunu çeşitli delillerle ispat etmeye çalışır.

4.4. Dördüncü Bölüm (Hüküm Sahnesi)

Münazaranın sonunda “şıfat u mevķi’-i hâkimiyetde bulunan Kâhve-i cân-fezâ”, Şarab’ın Frengistan’a, Arak’ın Yehud diyarına, Boza’nın Arnavutluk ile Tataristan’a, Afyon’un Çin ve Macin’e, Berş’in İran’a, Esrar’ın ise Şam, Irak ve Mısır’a sürgün edilmesine karar verir.

5. Muhâkeme-i Mükeyyifât’ta Mekân

Yukarıda anlatılan bütün bu olaylar, hayalî bir vilayet olan Tahayyülât vilayetinin İşret-âbâd adlı sahrasında özellikle âlemin keyif verici maddeleri için inşa edilmiş, müellifin “bir kaçır-ı ‘âlî ve kâşâne-i pür-ḥayâlî” diye tabir ettiği hayalî bir kâşanede geçer. Bu kâşane, her tarafı güllerle kaplı, suyu ve havası bol, hoş ötüşlü bülbüllerin seslerinin hiç kesilmediği, cennet bahçelerini andıran bir bahçede yer almaktadır.

“Taḥayyülât vilâyetiniñ ‘İşret-âbâd şahrâsında mükeyyifât-ı ‘âlem için ‘umûmî bir kaçır-ı ‘âlî ve kâşâne-i pür-ḥayâlî bünyâd itmişler. Bi’l-cümle eṭrâfî gül [ü] gülistân ve âb u hevâsı neş’e-resân [u] firâvân ve her noḳtasında bahâristân nümâyân ve feryâd-ı ‘andelîbân-ı hoş-elḥân fûrûzân olup güyâ ki ravza-i min riyâzi’l-cinândır ve ‘ale’l-ḥuşûş bugün bi’l-cümle mükeyyifât-ı ‘âlem o kaçır-ı dil-güşâda cem’ olup ‘azîm mücâdele vü mübâḥaşe vü münâkaşaları ḥavî dehşetli bir imtiḥân olacaḳmış.” [84b-85a]

6. Muhâkeme-i Mükeyyifât’ta Münazaranın Sonu

“Bir edebî münazaranın nasıl sona erdiği o münazarayı kaleme alan şairin veya yazarın takdirine bağlıdır” (Wagner, 1993, s. 566). Bundan dolayı edebî münazaralarda çok farklı sonuçlarla karşılaşırız. Mesela “münazırlardan bir tanesi yenildiğini kendi hür iradesiyle beyan edebilir veya münazırlar kendi aralarında mutabakata vararak berabere kaldıklarını kabul ve tasdik edebilirler” (Wagner, 1993, s. 566). “Bazı münâzaralarda karşı tarafı tezyif edip kendini yüceltme temeline dayanan tartışmalar bir hakemin araya girmesiyle son bulur” (Aça vd. 2009, s. 371). Münazaralar “bazen de bir hâkim, bir hakem veya araya giren bir şahıs veya grup vasıtasıyla tatlıya bağlanarak da sona erebilir” (Diriöz, 2016, s. 128).” (Ülken, 2022b, s. 1251)

Muhâkeme-i Mükeyyifât'ta münazara bunlardan hiçbirine uygun olarak sonlanmaz. Bu mükeyyifat münazarasının nevi şahsına münhasır bir sonu vardır. O da kahvenin, diğer keyif verici maddelerin zımnî kabullerine dayalı galibiyetidir. Şöyle ki münazaranın hazırlık aşamasında yani daha münazara başlamadan kahve münazaranın yapılacağı kâşaneye girdiğinde orada bulunan bütün keyif verici maddeler ayağa kalkarak onu "Ey âlemin en değerli varlığı! Hoş geldin! Senin varlığın cihana duyurulup sen her diyara ayak basalı bizim insanlar arasında yerimiz kalmadı. Bütün varlıklar (insanlar ve cinler) ve dahi senin mübah olduğuna kanaat getiren İslam dini mensupları seni alkışlayıp bizi kullanmayı yasakladı. İnsanlıkla alakası kalmamış rezillerden başka bize rağbet eden kalmadı. Bütün âlimler, hakîmler ve akıllı, soylu, seçkin kimseler hep sana rağbet ederler." diyerek karşılarlar.

"Bu Kahve-i cân-fezâ Dârâvârî böylece muhteşem ve saltanat ile içerüye girdikde ne kadar mükeyyifât-ı 'âlem var ise bi-çarîki'l-inbisât cümlesi ayak üstüne kalkup bir ağızdan "Hoş geldiñ ey zübde-i 'âlem ve zî-şöhret-i beyn-i benî âdem! Seniñ vücûduñ cihâna i'lân olup her diyâra qâdem başalı bizim beyne'n-nâs dünyâda yerimiz kalmadı. Bütün ins ü cin hattâ ibâhatıña kâ'il olan erkân-ı dîn-i Muḥammedî seni alkışlayup bizi isti'mâlden men' itdi. Bizim ipsiz şabsız süfehâdan olan insânlıkla 'alâkası kalmamış rüzelâdan başka bize rağbet iden kalmadı. 'Uḳalâ, ḥukemâ, 'ulemâ, kibârân hep saña rağbet iderler." diye sedir-i şudürda yer gösterdiler. Bunlar daḥı zarîfâne geçüp yerlerine câlisen ḳu'üd u ḳarâr eylediler" [87a]

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere mükeyyifatın sultanı olma iddiasıyla bir araya gelen keyif verici maddeler daha münazara başlamadan kahvenin kendilerinden üstün olduğunu, herkesin ona rağbet ettiğini, dolayısıyla münazarayı kahvenin kazandığını zımnî kabul ederler. Nitekim bu zımnî kabul münazaranın sonunda açıkça görülür: Keyif verici maddeler münazarayı kazananın kahve olduğunu ikrar etmedikleri halde "şıfat u mevķi'-i ḥâkimiyetde bulunan Kahve-i cân-fezâ" hepsinin sürgüne gönderilmesine karar verir.

"...şıfat u mevķi'-i ḥâkimiyetde bulunan Kahve-i cân-fezâ Şarâb-ı aḥmerü'l-levn'i Frengistân'a ve 'Araḳ-ı şermsâr'ı diyâr-ı Yehûd'a ve Bûze-i nâ-bekâr'ı diyâr-ı Arnabüdyân ile Tâtâristân'a Afyon-ı nâ-murâd-ı nâmdâr-ı bed-şî'âr'ı Çîn (ü) Mâçin'e Berş-i cihân-nümâ'yı diyâr-ı İrân'a Esrâr-ı sebze-ḳabâ'yı Ḳıbtîyân u Şâm u 'Irâḳ'a nefy ü iclâ vü ref' ile def-i belâ idilmesine ḳarâr virdi." [101b-102a]

7. Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın Osmanlı Mükeyyifat Kültürüne Katkıları

"Eski medeniyetlerin pek çoğu, mükeyyifat dediğimiz keyif ve haz verici maddelerle ilgili geniş bir geleneğe sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde de sonu gelmez tartışma ve problemlere rağmen bu kültürün köklü ve sağlam bir yeri vardır. Bugün itibarıyla bu geleneğin farklı yönlerini ortaya koyan, onun özelliklerine atıfta bulunan eski metinlerle karşılaşmak mümkündür." (Sevindik, 2013, s. 326) Bu yazının konusunu teşkil eden *Muhâkeme-i Mükeyyifât* adlı mükeyyifat münazarası da bu tür metinlerden bir tanesidir. "Eser genelde Osmanlı kültür tarihi, özeldense Osmanlı mükeyyifat kültürü açısından değerli ve orijinal bilgiler ihtiva eder. Bunların içinde en ilginçleri keyif verici maddelerin Osmanlı toplumundaki yerine ve durumuna dair olanlardır. Biz bu bilgileri eserde üç şekilde elde ediyoruz: Birincisi keyif verici maddeler münazaranın yapılacağı kasra temsilcileri vasıtasıyla gelirlerken maiyetlerinde bu maddeleri çok kullanan, bu maddelere müptela olan zümreler ve kesimler vardır. İkincisi, keyif verici maddeler münazara esnasında kendilerini överlerken hangi kesimlerin ve kimlerin

kendilerine düşkün olduklarından bahsederler. Son olarak da münazara sırasında bir keyif verici madde, başka bir keyif verici maddeyi yermek, onu tahkir ve tezyif etmek için kimlerin veya hangi kesimlerin o keyif verici maddenin müptelası olduğundan bahseder.” (Ülken, 2022a, s. 543)

Buna göre *Muhâkeme-i Mükeyyifât*'ta Osmanlı mükeyyifat kültürü açısından değerli ve önemli olan bilgileri “Muhâkeme-i Mükeyyifât'a Göre Keyif Verici Maddelere Müptela Olan Kimseler ve Kesimler” ve “Muhâkeme-i Mükeyyifât'a Göre Keyif Verici Maddelerin Coğrafi Dağılımı ve Yaygınlığı” olmak üzere iki ana başlık altında topladık. Bu iki ana başlık altında toplanan bilgiler şunlardır:

7.1. Muhâkeme-i Mükeyyifât'a Göre Keyif Verici Maddelere Müptela Olan Kimse-ler ve Kesimler

Afyon: Tiryaki zümresi (zümre-i tiryakiyan), Tiryaki Çarşısı kethüdaları, Çin hanedanı mensupları, zurefa-yı arifan, hacılar, ihtiyarlar ve fakir fukara.

Berş: Zengibar askerleri, İran özellikle de Hemedan civarının keyfkeşleri ve ipsiz sap-sızları, kemal sahibi zarif ve latif çelebiler.

Esrar: Bektaşiler, esrarkeşler (bengiyan taifesi), medrese talebeleri (suhtegan taifesi), şairler (şuara taifesi)

Boza: Tatarlar (taife-i Tatar, Tatar Han taifesi), Arnavutlar (taife-i Arnabudyân), katırcılar (katırcıyan taifesi), medrese talebeleri (suhtegan), deveçiler (şütürban), eşekçiler (harmandeyan), meşaleciler, arabacılar, hizmetçiler (hıdmetkâran), duvarcılar.

Şarap: Şairler (şuara taifesi), hukema, zurefa, kibar-ı zaman, güngörmüş zevat, ayyaşlar, akşamcılar, kübera meddahları.

Arak: Âşıklar

Kahve: Esnaf, akil kimseler (ukala), hukema, âlimler (ulema), zarif kimseler (zurefa), edipler (udeba), fakir fukara, salih kimseler (suleha), ekâbir.

7.2. Muhâkeme-i Mükeyyifât'a Göre Keyif Verici Maddelerin Coğrafi Dağılımı ve Yaygınlığı

Afyon: Karahisar Sancağı, Arab, Acem, Hind, Yemen, Çin ü Maçın

Berş: Zengibar, İran (Hemedan)

Esrar: Kıbtıyan, Şam, Irak

Boza: Arnavutluk, Tataristan

Şarap: Frengistan

Arak: Yehud diyarı

Kahve: Yemen, Hindistan, Arabistan (Kâbe-i Mükerrreme, Medine-i Münevvere), Şam, Endülüs, Tataristan, Türkistan

8. Çeviri Yazılı Metin²

[84b]

Muhâkeme-i Mükeyyifât

Aşlı der-kütüb-hâne-i Es'ad Efendi 1163 numero

Üslüb-ı 'atîk üzere zürefâdan bir zât tarafından 1260 târihinde kaleme alınmıştır.

Râviyân-ı aḥbâr ve nâkîlân-ı güftâr-ı âsâr şöyle beyân iderler ki sebeb-i taḥrîr-i kalem ve mücib-i tanzîr-i raḳam budur ki ezmine-i sâbıkada ehl-i 'irfân olan gürûh-ı ihvân ve zümre-i yârân-ı 'azbû'l-beyân bir gün bir maḥall-i mümtâz [u] ferâḥ-fezâda hem-nişîn [ü] [hem]-şoḥbet oldığımız esnâda bağır yanık felek-zedelerden biri meclisde ref'-i şikâyâta âğâz ve âteş-i hicrân u ḡam içre pervâz idüp didi ki "Âyâ bu rûzgâr-ı bî-vefâkârıñ miḥen ü meşâḳḳatinden ve bu felegiñ âlâm u ḡayretinden ve ṭabî'atlarıñ melâlet ü kesâfetinden ve bu bârân-ı belâ [vü] keselân-ı miḥnet-keşânlıḳdan taḥliş-i girîbân idüp bu dehr-i denî bir def'a murâdımız üzere devr itmekle şu çarḫ-ı ḫilekârdan bir kâm almak müyesser olur mı yoksa hemân böyle dest-i ḡamda maḥzûn ve dünyâ cehennemi olan bu hicrânda münkesirü'l-bâl u maḡbûn olur ḳalur mıyız?" diye bu ḡazîn ḡasb-i ḫâl üzere iken yârândan biri gelüp didi ki "Ey yârân-ı ḡam-zedegân! Ben işitdim ki Taḡayyülât vilâyetiniñ 'işret-âbâd şahrâsında mükeyyifât-ı 'âlem için 'umûmî bir ḳaşr-ı 'âlî ve kâşâne-i pür-ḡayâlî bünyâd itmişler. [85a] Bi'l-cümle eṭrâfî gül [ü] gülistân ve âb u hevâsı neş'e-resân [u] firâvân ve her noḳtasında bahâristân nümâyân ve feryâd-ı 'andelîbân-ı ḡoş-elḫân fûrûzân olup güyâ ki ravza-i min riyâzi'l-cinândır ve 'ale'l-ḡuşûş bugün bi'l-cümle mükeyyifât-ı 'âlem o ḳaşr-ı dil-ḡüşâda cem' olup 'azîm mücâdele vü mübâḡaşe vü münâḳaşaları ḡavî dehşetli bir imtiḫân olacaḳmış. Temâşâsı 'ibret-âmîz dâfi'-i ḡam u keder ve lâzım-ı seyr ü 'iber olmaḡla biz de varup ol mübâḡaşât-ı mükeyyifâtı şöyle toya toya seyr ü temâşâ eylemekle def'-i ḡam ve istişmâm-ı dem itsek böyle ḡazîn [ü] maḥzûn imrâr-ı evḳât itmekden daha münâsib olmaz mı?" didikde cümle aḡbâb u ihvân "Pek a'lâ. Gidelim. O şahrâ-yı taḡayyülde temâşâ ile biraz tezyîn-i bâl ve def'-i melâl [ü] kelâl idelim." diyü cümleten ma'ḳûl görüp ol semt-i mevḫûma teferrüc ḳaşdıyla heyülâ-yı 'Anḳâ sürüsü gibi 'azîmet eyledik. Nâ-geḡân ol maḡall-i maḡkî-i marziye varup bir miḳdâr istirahat idelim diyü o gürûh-ı mekrûḫ mükeyyifât-ı mezkûreniñ nereden naşıl gelecekleri vürûdüna intizâr üzere iken bir de ne baḳarsıñ bir semt-i şahrâ-yı dil-ḡüşâniñ nihâyetinden bir gürûḫ zâhir olup bi'l-küllüyye Ḳaraḡışâr-ı bî-inkisâr sancaḡı dâḫilinde perverde olmuş libâsları düzaḡ-ḳarîn kisvelerinden nümûn ḳaṭrânî ma'cûn ḳıyâfetinde³ ters-i neheng⁴ gibi sevâd-reng yapraklar (bayraklar) açup zümre-i tiryâkiyân-ı [85b] bed-li'ân anıñ rikâb-ı ḡalâlet-me'âbında cem' olmuş. Hâşimî tonlar⁵ ile mülebbes bir muḡteşem kimesne gelüp ol ḳaşr-ı ma'hûda kemâl-i ḡurûr u 'azamet ile cülûs eyledi. Meger bunuñ ismine Ma'ârif-i hezâr-fünûn ya'nî ma'hûd ḳıyâfet-nümûn Afyon dirler imiş ve rikâbında bulunan düşkünler de Tiryâkî Çârşüsü ketḫudâlarıyla Çîn ḡânedânı mensûbîlerinden imişler. Bundan şoñra daḡı bir dâne esmerü'l-levn Hemedânî libâslar ile mülebbes ü müzeyyen serâ-perdesin Zengibâr leşker ü siyâh-

² Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın metni Merve Yılmaz'ın yukarıda bahsi geçen yayımlanmamış yüksek lisans tezinde de yer almaktadır. Fakat bu yazıda tarafımca yeniden okunan, Arap harfli metinde sayfa kenarlarında yer alan konuyla ilgili ibarelerin ve açıklamaların ve ayet iktibaslarının kaynaklarının dipnotlarda gösterildiği metin kullanılmıştır. Karşılaştırma için bkz. Yılmaz, M. (2021). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE YZ 1172 Numaralı Şiir Mecmuası (68b-109a) (İnceleme-Metin-Mestap'a Göre Tasnif)*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). s. 133-156.

³ Sayfa kenarında "(ve libâsuhum) ey libâs-ı ehlü'n-nâr (min ḳaṭrânin)" şeklinde bir ibare vardır.

⁴ Metinde neheng kelimesinin hemen altına kırmızı mürekkeple "timsâḡ balığı" yazılmış.

⁵ Sayfa kenarında siyah mürekkeple yazılmış "Hâşimî libâs Küfe eyâletinde bir belde ahâlîsinin giydiği bir nev' elbisidir. Ḳâmûs cild 3 sahife 582" şeklinde bir not vardır.

pūşān ‘askeriñ öñünce tahtü’r-revān-ı nā-revānında nağralar çeküp hezārān ihtişām ile geldikde ma’hūd Afyon-ı nāmdār-ı murdārī buña ta’zīm ü istikbāl ile yer gösterüp bunlar dağı maķāmāt-ı müheyyālarına geçüp kemāl-i vaķār ile qarār eylediler. Bunuñ ismine dağı Berş⁶-i cihān-nümā dirler imiş ve bunuñ rikābdārları dağı Īrān ve Hemedān civārı keyf-keşleri ipsizleri erkānına mensübilerinden imişler. Ba’dehu üçüncü biri de yeşiller giyinmiş derviş-nihād kimesne ki öñünce Bektāşiyān tã’ifesi zürnā vü nefir şadāsını āsmāna peyveste iderek sebze-reng sancaklar çeküp hadden ziyāde bengiyān tã’ifesiyle⁷ serleri āteşlü müzeyyen nārgüleler⁸ ellerinde gelüp aña dağı ta’zīm-i mu’azzam ve istikbāl-i **[86a]** muhteşem ile yer gösterdiler. Anlar dağı çoküp dervişāne qarār eylediler. Meger bunlarıñ dağı ismine Esrār-ı sebze-i nā-bekār dirler imiş ve bunlardan soñra dördüncü olarak bir dāne aķ şaķallu pīr-i nā-puhte⁹ aķ libāslar giyinmiş. Bilinde bir pīşgir bulaşık dāmeni var ceybinde leblebi. Envā’-ı vaķār ile gelmekte ve eṭrāfında tã’ife-i Tātār-ı yek-pā-yı bī-vaķār ve Arnābüdyān-ı bī-iz’ān öñünce beyāz bayraklar açmış ve kaṭırcıyān tã’ifesi rikābın tutmuş. Envā’-ı i’zāz u ikrām ile geldikde mükeyyifāt-ı mevcüde ‘umūmen buña da maa’l-kerāhe istikbāl ile yer gösterdiler. Bunlar dağı mevķi’-i müheyyālarına geçüp bābācāne cülūs u qarār ile yerleşdiler. Bu gelen aķ şaķallunuñ ismine Būze-i şöhret-şī’ār dirler imiş. Bunlardan soñra beşinci olarak bir dāne de kızıl yüzlü kan beñizlü kız şüretlü oğlan heybetlü bir hūnī kesesiyle gülgün cāmeler giyinmiş ve āteşin libāsı müstağrak olmuş “Ḥançeri elde tīgi [belde] bāde serde sīne çāk/Her yeri bī-pāk pehlevān-endām ṭarz-ı ḥāşī ādemi eyler helāk” diye beytler söyleyerek ḥimār-ı Āsyābvārī nağralar atarak cūşān [u] ḥurūşān ile kūs-ı Ḥalīl¹⁰ misāl şuffe-i sīnesin dögerek bir elinde çeng rebāb bir elinde şış kebāb ve piyāle-i şarāb levendāne ‘aşk eyleyüp iṭerüye girdiği zamān **[86b]** bi’l-cümle mükeyyifāt-ı ‘ālem ‘umūmen ta’zīm ü istikbāl ile yer gösterdiler. Bunlar dağı levendāne şadra geçüp kemāl-i vaķār ile cülūs u qarār eylediler. Bu mübtelāsı ḥumār u bī-ārīñ ismine dağı Ḥamr-ı merküb ‘ale’l-ḥamīr dirler imiş. İşte ism-i kerīhi Fir’avn-ı bī-avn gibi Qur’ān’da mezkūr olan ümmü’l-ḥabā’is budur didiler. Bundan soñra altıncı olarak bir dāne şarı libāslarla mülebbes muhteşem nemli çeşm ḥüb-rū kendi kavī dili tatlu nev-reste bir dil-ber-i muḥtār sīreti sevimli şīrīn-güftār bir bülbül-i güyādır ki öñünce ‘uşşāk-ı bī-meşākḳ bāde tutuban yolda semā’ eyleyüp def gibi gögsini dögerek ney gibi inleyerek kaşr-ı ma’hūda geldiklerinde buña dağı rükü’vārī iltifātlar ile yer gösterdiler. Bunlar da maḥall-i maķ’adlarına geçüp sāhte te’eddüb ile ku’üden qarār eylediler. Bunuñ da ismine ‘Araķ-ı şermsār dirler imiş. Bunlardan soñra yedinci olarak o meclis-i zurefāya bir dāne de esmerü’l-levn Yemen ādemīsī Hindistān ‘Arabistān o Medenī-i ḳadīm siyāhīsī ḳanı sıcaķ teni laṭīf sözi zarīf siyāh-rū miskiler giyinmiş misk rāyiḥalu ḥoş-meşreb şāhāne bir vaż’iyetle geliyordu. Öñ ve ardınca alay alay ešnāf-ı garībe muhteşem bir gidişle dil-berān-ı lā-yu’ad içinde ismi tiryākī Şārīb-i duḥān-ı bī-iz’ān dağı var idi. **[87a]** Bunuñ da üzerinde mā’ī atlas cāmeler giyinmiş misk [ü] ‘ūd rāyiḥaları insānı mest ider ve dimāğına te’şīr ve āteş-i ‘aşkıñı tekşīr itmekle ağızından çıkan āteşsiz duman āsmāna ‘urüc eylerdi. Meger ol şāhāne vaż’iyetle

⁶ Sayfa kenarında berş kelimesiyle ilgili olarak “Afyon ile ba’zı eczā-yı müskirātdan ma’mül bir nev’ ma’cün-ı mükeyyif-i cünün imiş” şeklinde bir not vardır.

⁷ Metinde “bengiyān tã’ifesiyle” ibaresinin hemen altına siyah mürekkeple “esrār-keşān” yazılmış.

⁸ Sayfa kenarında siyah mürekkeple yazılmış “Ḳinneb kendir otı ki ḳışrın urğan iderler ve yaprağın ḳurıdup ḡubār idüp yirler. Ziyāde sekr virir. Esrār didikleri ki ekşeriyā nārgüle ve tütüne ḳatup iṭerler. Aḥteri” ibaresi yer almaktadır.

⁹ “nā-puhte” kelimesiyle ilgili olarak sayfanın üstünde siyah mürekkeple “pişmemiş” yazılı.

¹⁰ Bu tamlamayla ilgili olarak sayfanın altına kırmızı mürekkeple “Ḥalīl Paşa davulı gibi ḳarb-ı meşel olmuştur.” notu düşülmüş.

gelen zātın ismine de Kahve-i cān-fezā dirler imiş. Bu Kahve-i cān-fezā Dārāvārī böylece muhteşem ve saltanat ile içerüye girdikde ne kadar mükeyyifāt-ı ‘ālem var ise be-ṭarīki’l-inbisāt cümlesi ayak üstüne kalkup bir ağızdan “Hoş geldiñ ey zübde-i ‘ālem ve zī-şöhret-i beyn-i benī ādem! Seniñ vücūduñ cihāna i’lān olup her diyāra qadem başalı bizim beyne’n-nās dünyāda yerimiz kalmadı. Bütün ins ü cin hattā ibāḥatıña kâ’il olan erkān-ı dīn-i Muḥammedī seni alkışlayup bizi isti’mālden men’ itdi. Bizim ipsiz şabsız süfehādan olan insānlıkla ‘alākası kalmamış rüzelādan başka bize raġbet iden kalmadı. ‘Ukalā, ḥukemā, ‘ulemā, kibārān hep saña raġbet iderler.” diye sedir-i şudūrda yer gösterdiler. Bunlar daḥı zarīfāne geçüp yerlerine cālisen ku’ūd u qarār eylediler ve merḥabā-yı āşnālıqdan soñra şöhbete başladılar.

Şoḥbet ü Mücādele-i Mükeyyifāt

Esnā-yı şöhbette ḥaylī maḥabbet cereyān eyledi ve her biri üslüb u ‘ādet üzere te’aṭī-i kelām-ı hoş-ḥāl üzere ifāde-i merām iderek göñülleri germ [87b] ve ḥāṭırları nerm üzere iken ve her biri kendi zāt u letāfetinden ve ‘āşıklarının kemālātından bāḥiis sīret ü şüretini nākıl ve yārān u ḥwīşānını ta’dād ve ezvāk-ı cūş u ḥurūşından ve qahqahalar şavuraraq kemālāt ve ḥikāyāt-fürüşlüklerini tavşif şadedinde ḥuṭbe vü nuṭklar irādı ve biri dīgerini redd ü cerḥ iderek her biriniñ māhiyyāt-ı ḥaḳīkiyyeleri fi’l-cümle tezāhür eylemiş ve biz felek-zede sāmi’inler daḥı kesb-i vuḳūf eylemiş -velev icmālen olsun- şu mükeyyifātın aḥvāl u ḥālātına ḥuşuşā mübtelālarının diyār-ı ‘ademe sā’ik olan ve bā-ḥuşuş dünyāyı başına teng ü dar ve her günā denā’et ü rezāleti irtikāb itmekle ‘ār u ḥayāyı terk itdiklerinden ḥālleri qarīb ü ba’id bütün nev’-i beşeri dāġdār itdiklerine vāḳif oldıgumuzdan aḥlāfa nuş u pend olmaḳ ve böyle ibtilā-yı ümmü’r-rezā’ilden şaḳınmaḳ ve insāniyyetlerini bozmamaḳ ve şeyṭānıñ maşḥaraları olmamaları arzūsiyla yādgār olarak kaleme alındı.

Mübāḥāse-i Mükeyyifāt

Cümleden evvel kāşāne-i ḥayāle gelmiş olması i’tibāriyle meclis-i yārān müzākeresini küşād zımnında Afyon-ı ‘ālim-i hezār-fünün mübtelālarına baḥş eylediği ḥālātı evvelā kendi taḳınarak kendi keyfiniñ kıvāmıyla cūş u ḥurūşa gelerek der-‘aḳab ayak üzere kalkup kıyāmen nuṭḳ irādına başladı ve didi ki “Ey mükeyyifāt-ı ‘ālem! İşidiyorum ki her biriñiz ḥaddiñizden ziyāde [88a] lāf ü güzāfi nāşir-i kelimāt ile kendi zu’m-ı kerīhiñizce dām-ı ibtilāñıza dūcār olan bī-çāre maġbūnlara gūyā keyf virir da’vā-yı bāṭılında bulunmaḳ şüretiyle bulunduğım meclislerde üzereme taşaddur dā’yesinde imişsiñiz. İşte burası er ve imtiḥān meydānıdır. Lākin bilmiyorsañız siziñ ma’lūm-ı ġāfilāneñiz olsun ki esedullahü’l-ġālib ḥurşid-i ehl-i ‘irfān ‘Alī İbni Ebī Ṭālib ḥazretleri buyurmuşdur ki “Raḥimellahu imre’en ‘arefe ḳadrehu ve lem yete’adde ṭavrahu”¹¹ Ben var iken siziñ ne ḥadd ü miḳdārıñiz ve kime ne menfa’atiñiz vardır ki mübtelālarıñıza keyf virmek da’vāsını ne yüzle idersiñiz? Evvelā siz bilmez misiñiz ki ben gül [ü] gülistān ve güzel bustān u bāġçeler içinde ḥelālī mübārek bir mādleden ḥalḳ u ḥāşıl [ve] perverde olmuş bir şahşım ki ekser zurefā-yı ‘ārifān ben olmadıkca bir laḥza ṭatlı kelām serdiyle lezzet-i şöhbet-i kelāma vāşıl olamıyorlar ve de olamazlar. ‘Arab’da ‘Acem’de Hind ü Yemen’de ḥuşuşā beş yüz milyondan ziyāde insānı olan Çin [ü] Māçin’de adı belli nāmı meşhūr u müte’ārif bir zāt-ı ‘ālī-meşrebim. Bā-ḥuşuş benim maḳām-ı māderim oldıgıçün ḥaşḥaş ḳabın diyār-ı ‘Acem’de mu’terber ü maḳbūl oldıgından ondan köknār şarābı i’māl ü isti’māl iderler. Ekseri şerbetler ü ma’cūnlara ve edviyelere ḳatarlar. Hele o uykusuz olan bed-meşreb ü bed-ḥūylara bir miḳdār

¹¹ Deġerini bilen ve haddini aşmayan kimseye Allah rahmetiyle muamele etsin.

benden isti'mâli bütün hükemâ vü eṭibbâ tavsiye iderler. Huşûşâ beni gîdâ idinenlere **[88b]** yılan 'akreb sinek pire tahta kurusu gibi müziyât tasalluṭ itmezler.¹² "Mücerrebirdir." diyü tavsiye iderler ve isti'mâl idene iksîr-i a'zam gibi te'sîr iderim ve hemân murd olmuş gibi uykuya düşer sızar. İz'âc itdiği âdemler de sâye-i 'amelîyyâtında istirahat iderler. Binâ'en-'aleyh kâdrimi bilenler beni cânları gibi başlarında ve cevherleri gibi koyunlarında muḥâfaẓa iderler. Hele o hüccâc-ı kirâm ḥazarâtı ziyâret-i Ka'be-i mu'azzama ve beyt-i Ḥudâ'ya gidecekleri zamân kût-ı yevmiyyeleri gibi beni tedârik ü ihzâr itmeden gitmezler. Yolda yayan qalmışlara ben dest-gîr olup derdlerine dermân olurum ve umûr-dîdelikle ihtiyâr olup pîr-i mübârek olan zürefâ benimle kuvvet-i kalb ḥâşıl idüp tanzîm-i muvâzene idenler miyânında ismim dest-gîr-i pîrân olup baña dünyâlar kadar ṭayanurlar ve keyf ü keyfiyyetim ile âlûde olanlar sâ'ir mükeyyifât ehline nisbetle ehl-i kemâl ve bülbül gibi şâhib-maḳâl olduğunu mükâleme vaḳti her bir kelîmâtı lü'lü-lâlâ olup 'anber-efşân olduğunu hele bir gel de Tiryâkî Çarşûsında gör ne 'âlimler yaşar ne ḥayâlât şahrâlarında esb-suvâr-ı ḥayâl olup hüneler gösterirler. Netîce-i merâm ey mükeyyifât-ı kirâm! Dürlü kârım ve hünelerim vardır. Öyle bir pehlevân u qahramân-ı 'âlemim kim mişlim cihâna gelmemişdir. Ḥaḳîḳat bu merkezde ve mertebe-i fevtde olduğdan soñra benden mu'teber keyf olamayacağına bütün zürefâ-yı cihân **[89a]** ve kibârân-ı kevn ü mekân ittifaḳ itmişlerdir." diyince hemân Berş-i cihân-nümâ'nıñ qarârı bîzâr ve ḥâṭırı rencide olmağla Afyon'a ḥiṭâben "Şuş bre yarası oñulmaz yidügi kendine siñmez menfûr-ı 'uḳalâ maṭrûd-ı fuẓalâ qara yüzlü ṭab'ı bârid ṭynetî ṭa'mı müstekreh rengi mülevveş bed-meşreb ümmü'l-ḥülyâ! Seniñ kime menfa'atıñ vardır ki mükeyyifât miyânına gelüp keyf ü keyfiyyet da'vâsı idersin? Şâ'iriñ Beyt Baḳ yüzine um ḥayr qara yüzlü kel eşek/Ne söyler görür misin pis şuratlu bel eşek¹³ li-muḥarrihi didigi gibi şuratıñda bile ḥayr yokdur. Behey aḥmaḳ! Bir kere de aynada şuratıña baḳ. Behey murdâr! Seni her kim isti'mâl iderse yüregi delik deşik olup uyḳudan gözleri açılmaz. Ne yapıdığını ve nerede oturup ḳalkdığını bilmez. Et ü cân ṭutmaz. Ṭuzsuz keçi başdırması gibi bir ḳadîd-maḥz u süst-endâm olup 'amelden ḥareketden ve ḥattâ erlik ve zürriyetinden ḳalur. Ḳuvvetini alur şehvetini keser ve bu şüretler ile zînet-i dünyâ olan nesl-i insânı ve zürriyet-i benî âdemi inḳiṭâ'a ugradırısın. Seniñ qarışdıgıñ taḳviyyet ma'cûnı ile ḥuşûle gelen evlâd-ı vaṭan 'ilel ü emrâz ile ma'lûl ya'nî kiminiñ gözi şipikli veya saḳaṭ kimi 'amel vâdisinde ḳalîlü't-ṭâḳa olduklarından ṭolayı dünyâyı **[89b]** ḥarâba virmeden ḡayrı meziyyetiñ nedir? Sen ṭalib ü raḡibiñ olan kimseleri insâniyyet dâ'iresinden iḥrâc idüp bî-çâreleri bir meczûb u mecnûn ḥâline getirdiğñ yetişmeyormuş gibi bir alay ḥalḳ-ı 'âlem fuḳarâyı kendi ḥâline bırakmayup "Baba Tiryâkîdir." diyü nefret ve istihzâ iderler. Dâm-ı iḡfâliñe düşen fuḳarâya zararından ḡayrı ne fâ'ideñ var? Saña mübtelâ olan şaḥîḥü'l-mizâc selîmü'l-bünye kimesnelerde de ḳuvvet ḳomadıñ. Az zamânda vücûdı emrâz-ı muḥtelifeden belini bükür ḳaddini dâl idersin. Bunlarıñ ḥâlini bir def'a añlasañ seni icâd ve bu memleketlere iḥrâc idenleriñ cânına günde yüz biñ la'net oḳup âḥirü'l-emr bî-çâre ḥânesinden daḡı ṭard olunaraḳ ḳapağı Süleymâniye Câmî'-i Şerîfi ḥavlisiniñ yanına ve yatağı da Tiryâkî Çarşûsında bir ḳahve-ḥâneniñ küşesine atar. Bilâd-ı İslâmiye'den vücûd-ı ḥabâset-âlûdınıñ izâlesi vâcib olalı tam biñ iki yüz altmış sene¹⁴ oldı ve lâkin bir ḥabâset ma'deni nekbet vücûduñ her yerde neşr idildiği ve her yerde yetiştirildiği ve her zamân saña raḡbet idecek ḥumâḳâ bulunduğı ve eksik olmadığı için saña tenezzül idüp def'iñi kimse iltizâm

¹² Bu konuyla ilgili olarak sayfa kenarına kırmızı mürekkeple "Afyon müsta'meliñ ḳanını zehr ider de yiyen ḥayvânât ölür." notu düşülmüş.

¹³ Beytin vezni aksıyor.

¹⁴ Sayfa kenarında bu tarihle ilgili olarak kırmızı mürekkeple "Neşr-i dîn-i Muḥammediden beri dimeḳ" diye not düşülmüş.

itmez. Mübtelâlarını görüp de hâllerine acıyanlar seniñ ne nekbet ne bed-ıynet [90a] olduğunu bilirler. Hâliñ böyle olunca bu mükeyyifât meclisinde hangi yüzle söz söylemege cesâret ider-siñ?” diyerek Afyon-ı rezâlet-nümünüñ ba’zı beşeri şaşırıp insânlıktan çıkarmak için insânıñ ‘adü-yı mübîni olan şeytânıñ icâd-kerde ve hud’a-i mel’anet-perdesi olduğunu kemâ-yenbağî ifade vü beyân eyledikten sonra kendi hakkına nakl-i kelâm iderek (Berşiñ Nefsini Temedduhı) “Aşıl halkıñ maqbûl u mergûbı benim. Benim ne kadar güzîn olduğum şunuñla sâbitdir ki ekseriyyâ zarîf ü latîf şâhib-kemâl çelebiler ve âlüfte-ıtabî’at yârân vardır ki felekden bir intikâm almak için bir mañfil-i yârân küşâdıyla ictimâ’ ve işret ü zevk murâd eylediklerinde ibtidâ meclis-i hezârânı ta’zîm ü tekrîm ile küşâd ve şakq-ı sitâr eyleyerek fağfûrî hoşkalar içinde gümüş miller ile isti’mâl idüp her biri şekeristân-ı belâgatıñ gül-i handânı olup latîfü’l-hâl ü lezîzü’l-makâl olduklarından mâ-’adâ şöhetlerinden gam u hemm tarh olunur ve birbirleriyle meveddet ü mañabbet üzere ‘arz u niyâz-ı mülükâneye başlayup letâfet ü zerâfetde bülbül-i güyâ olurlar ve benim tarâvet ve şöhetim gün-be-gün nice nümâyân olduğdan başka bu dünyâ vü mâ-fihâda vâkı’ olan keyfleriñ ve zevkleriñ içinde beni yaramaz diyen bir dâne yokdur ki beni tezyîfe kâdir ola ve bir tarîk ile baña galebe idüp itâle-i lisâna cür’et bula. El-minnetülillâh fi-zamâninâ cümleñiñ meşküriyim [90b] ve hattâ şu’arâ-yı sâlifeden ba’zı zevât benim hakkımda bağıñız neler söylemişlerdir. Beyt Çün seherde yimeyince yem bir kişi/Göremez gözi tutmaz eli bir işi // Çıkmak isterseñ eger ‘arş üstine/İki fincân kahve iç berş üstine Hâkîkat böyle olunca benden mu’teber keyf mi olur?” didikde haşmı olan ve kararı şabrı kalmayan Afyon-ı hezâr-fünün müdâfa’a şadedinde hemân yerinden fırlayup Berş’e hitâben “Bre aşlına ‘âşî ahmaq-ı nâ-bekâr! Sende ve seniñ mâye vü terkibiñde benim vücudum ve mâdde-i keyfiyyetim olmasa idi sen neş’eyi nereden bulur idiñ?¹⁵ Bre habîs! Eger er iseñ bensiz kuvvetiñ olsun. Sen benim yanımda cânsız cism gibisiñ. Cân olmayınca cismiñ hareketi olur mı? Şâhiniñ yanında serçeniñ kıymet ü kudreti kalur mı ki benim yanımda söz söyleyebileñ. Benden aldığıñ kuvvet ü kudret ile baña çalım şatmak denâ’et ve gülünc olmaz mı? Bu saña hacâlet degil midir?” diyü mukâbele idince iki haşm yağa yakaya gelüp muğarebe vü mukâteleye ramak kaldığı esnâda idi ki Esrâr-ı sebzekâr pür-hiddet yerinden fırlayup pençesini¹⁶ iki haşmıñ beynlerine şalaraq söze âğâz idüp “Bre murdârlar! Ne için [91a] bî-hüde kelâm idersiniñ? Behey nâ-halefler! İkiñiziñ dağı bir pul degerinde ma’rifetiñiz yokdur. Mâ-lâ-ya’nî kelâmlar şarfıyla ve birbiriñizi terzîl ile bu meclisde maşharalık idiyorsunuz. Gelüp de bu şahrâ ve bu kâşâne-i tañayyülâtı boş ve hâlî mi zann idiyorsunuz? Siziñ şayup söylediginiziñ cümlesi kabâhat ve cinâyetiñizi izhârdan başka ne degeri vardır? İtdigiñiz kabâhat hacâletiñize kâfi iken bu cürmüñüzden başka bir de esrârîñizi ‘âleme ifşâ idiyorsunuz. Ey Berş! Vâkı’â Afyon-ı hezâr-fen da’vâsında şadıkdır. Zirâ seniñ keyfiyetiñ aniñla meydâna gelir. Faqağ ikiñiz de bir alay tevbesi mühlik uğursuzlarsiniñ. Evvelâ ey Berş! Sen ol uğursuz degil misiñ ki Rañkî-zâde Çelebi’yi ekâlîm-i seb’ada ismi ve nâm u resmi meşhûr u müte’arif ve ekâbir-i zamân içinde ma’rûf ve nîkû-nâm ile mevşûf kibâr-ı zamân iken saña mübtelâ olduğdan sonra ‘âkıbet seniñ yüzüñden kırk elli biñ ğuruş deyne müstağrak olup bir vechile çäre-i halâş bulamayınca âhirü’l-emr kendini şalb iderek nefsiñi helâk eyledi. Siz bu insânlarıñ başına belâ-yı âsmânî ve kazâ-yı nâgehânî iki dâne habîs bî-rahîm uğursuzlarsiniñ. Bu hâl ile ma’rûf u müştehir iken ne haddiñiz var ki şu meclisde gelüp de keyf ü keyfiyyet da’vâsı iderek [91b] meydânı murdâr idersiniñ. Vechiñizden nûr-ı Hudâ alınmış habîslersiniñ. (Temed-

¹⁵ Bununla ilgili olarak sayfa kenarına kırmızı mürekkeple “Berşiñ mâddesinde afyon vardır.” notu düşülmüş.

¹⁶ Bununla ilgili olarak sayfa kenarına kırmızı mürekkeple “Kendir otunuñ yaprakları el barmağı gibi olur ve esrâr bu yapraklardan olur. Lügat-ı Añter’de kînebb kelimesine bakınız.” notu düşülmüş.

duh-ı Esrâr) Aşıl halkıñ maqbûli benim ki her kim beni isti'mâl iderse igneniñ delüğinden Hindistân'ı seyr idüp biñ gâzeli bir ayak üstünde okuyup her maqâle-i mu'tebereniñ şâhibi ve her dürr-i meknûnuñ râgıbı olur. Benim esrârım eseriyle belki sırr-ı Hakk'a vâsıl olup başar-ı başireti ne yere işâbet itse dâ'imâ 'ibret müşâhede iderek haqîkat-şinâsâna ifâde-i merâma iktidâr irâs iderim ve isti'mâl idenler pek çok 'ibret alur istifâde ider. Ez-ân-cümle tâ'ife-i sühtegân ki anlar mebde-i 'ulemâdır. Anlar olmamış olsa 'ulûm-ı dîn maḥv olur. Şu görülen sa'âdet-i dâreyn zulmet-i cehl içinde qalur ve âb-ı hayât gibi vişâline kimseler vâsıl olamazdı. Böyle bir tâ'ife ta'til gicelerinde harc akçesinden 'arifâne peydâ eyleyüp harc-ı ma'küldür diyü evvelce beni tedârik iderler. Eger şöhetlerinde ben bulunmaz isem o meclis-i maḥabbetiñ şafâsı bir pula degmez. Bundan başka şu'arâ tâ'ifesi benim haqqımda buyururlar ki Beyt Esrârıñ sırrın açma keşf eyleme nâ-dâna/Ḥayvân-şifat olma çeşm-i hayvâna¹⁷ Her kında kim kemâlim var orada şevk-i kemâle imtisâlim var." didikde **[92a]** bu kadar kelâmları istimâ' iden ve nevbet-i suḥan kendüsine gelen Boza cenâbları öfkesinden taşdı köpürdi köpüklerini meydân-ı mükeyyifâta saçdı ve Arnâbüdvârî ḥiddet ü şalâbetle lisâna âgâz gerüp pür-ḥiddet Esrâr'a söylemege ve Esrâr'ıñ hünelerini bir bir meydâna atmağa ve "Bre mori!" diye pelîd ağacınıñ¹⁸ urı gibi söz söylemege başladı ve didi ki "Bre ḥill ü ḥurmeti nâ-ma'lûm ḥayvânlarıñ bile meyl itmedigi gıdâ olmaḡdan 'arî aḥmağ-ı nâ-bekâr! Bu 'âlemiñ ḥamâkatini tamâmen kendiñe celb idüp taḥşîş kıldıñ. Farz idelim ki dünyâdan bî-ḥaber süflî bir maḥlûksıñ. Maymûn kadar firâsetiñde mi yoḡdur ki bu meclisi ḥâlî kıyâs idüp benim gibi iḥtiyâr umûr-dîde aḡ şaḡallu pîr-i nâ-mübârekiñ ḥuzûr-ı şerîfimde zebân-dırâzlık idersiñ. Ey ḥabîs! Seni her kim isti'mâl ider ise yeri gögi farḡ itmez bir ḥâle gelir. Bilâ-sebeb her gördigine güler. Muḡḡik-i 'âlem olur. Ağzından çıkan kelâmı kulağı işitmez. İnsânlıḡdan çıkar. Bir süflî miskîn abdâl gibi çocuklarıñ eglencesi olur. İşte seniñ hünelerleriñden¹⁹ mübtelâlarıña irâs eyledigiñ gülünc ve cünûnî ḥâlleriñden ba'zısını muḥarrir-i zarîf-i nüktedânımız baḡ nasıl beyân u ḥikâye ider. Geçen 229 senesinde saña mübtelâ olan esrâr-keşlerden biri Beşiktaş vapur iskelesinde ṡurup Üsküdâr cihetine toḡrı seyr ü temâşâ iderken **[92b]** İstanbul limanından fekk-i lengerle Karadeñiz cihetine seyr ü sefere ḥareket iden bir vapur tamâm Beşiktaş ḥizâsına gelince o bî-çâre gücünüñ yetdigi kadar baḡırup eliyle de işâret iderek "Ḳapudân giri dön! Ḳapudân ṡur! Burnumu kıracaksıñ." diyü bunuñ bu telâşına ḡapudân kulaḡ virmevince ḥerîf "Hah yapacaḡıñ bu muydı?" diye iskeleden Bogaziçi tarafına deñize düşünce şandalcılar ḥerîfi çıkarır ve polis mevki'ine getirilür. Keyfiyyet-i suḡût ve telâşla baḡırmasınıñ sebebi şorulunca "Efendiler! O vapuruñ ḡapudânı ḥayvân gibi bir zıpır imiş. O kadar recâ itdim diñletemedim. Vapur burnuma vurunca bi't-ṡabî' deñize yuvarlandım. Ḥâlimi görüyorsunuz ya. Ben o vapuruñ ḡapudânından da'vâcıyım" diye 'arz-ı şikâyet ve recâ itdikce sâmi'indeki ḡahḡaha ṡûfânımı görmeli idi. Ke-zâlik bir müddet evvel hemân otuz otuz beş seneyi mütecâviz zamân-ı evvel Fâtih Câmî-i şerîfiniñ Karadeñiz cihetinde yüksek pencereci bir ḡulûbede iskân iden esrâr-keş Ḥasan Baba bir de baḡar ki kömürçi develeriniñ öñündeki merkebe binmiş olan deveciniñ başındaki eski boyası dökülmüş fesini bir çaylaḡ ḡapınca hevâlanır. Kömürçi merkeb develeri birer birer hevâya ḡaldırır. Ḥâ'in çaylaḡıñ elinden bî-çâre kömürçi ile ḥayvânları ḡurtarmaḡ için dördüncü deveniñ ufaḡ kıyruḡından merḡametli Ḥasan Baba ṡutar. Faḡaṡ zâlim çaylaḡ Ḥasan Baba'yı da ḡaldırır. Câmî'iñ ḡubbesini **[93a]** geḡüp de minâreniñ 'alemi ḥizâsına kadar yükselen Ḥasan Baba kendinden geḡer. Kemâl-i nedâmetle başlar "Beni

¹⁷ Beytin vezni aksıyor.

¹⁸ Sayfa kenarına siyah mürekkeple "Bir nev' mişe ağacı" notu düşülmüş.

¹⁹ Bu konuyla ilgili olarak sayfa kenarına kırmızı mürekkeple "Esrârıñ insânda iḥdâs eyledigi âşâr-ı rezilânesinden" diye açıklayıcı bir not düşülmüş.

kırtarın!” diye bağırıp çağırmaya. Nihâyet işidenler gelir polise ma'lûmât virilür. Hasan Baba der-dest olunur. Karağolda iş anlaşılır ki Hasan Baba esrârı çeküp üzerine iki fincân tatlı kahve içmiş imiş. A zâlim! Seniñ hünerleriñ bu ve emsâli degil midir? Günde bir mandayı işkenbesiyle yiseler mübtelâlarıñ karnınıñ doydugını bilmez. Cenâb-ı Hâfız-ı Hâkîki mübtelâ olanları seniñ pençe-i zulmünden halâş buyursuñ ve henüz mübtelâ olmayanları da seniñ mazarrat u muşibetiñden hıfz eylesiñ. İşte sen ey esrâr böyle bir muşibet-i 'âlem ve habîs-i cihânsiñ. (Bozaniñ Nef-sini Temedduhı) Aşıl hâlkiñ maqbûl u mergûbi benim. Ben seniñ gibi hiç bir hayvânıñ yimedigi bir habîs ot (kendir) yaprağından degil aşıl insânlarıñ en mergûb gıdâsından meşelâ mısır buğday darı pirinc gibi en 'âlî ve her zî-rûhuñ gıdâ-yı a'zamından huşûle gelirim. Benim nef'im hazm-ı ta'âm iderim. Siñirlere kuvvet viririm. Beni doya doya isti'mâl iden yatağ arkadaşınıñ cid-den memnûn ider. 'Ulemâ vü zürefâ tâ'ifesi benim ibâhatımla iftâ itmişlerdir.²⁰ Hattâ e'tibbâ dañı hiç de mazarratımdan bahş itmemişlerdir. Fazla olarak haste-hânelerde bütün hastelere **[93b]** benim isti'mâlimi tecvîz itmişlerdir ve dünyâda kimse benim mazarratımdan şikâyet itmemiştir. Zirâ benden mazarrat görmüş ferd-i vâhid yokdur. Hâlbuki seniñ vücûduñ tamâmiyle muzırr ve semm-i kâtildir. Seni süfehâ belki isti'mâl ider. Yoksa 'uçalâ huşûşâ sühtegân seniñ ne muşibet oldıgını ra'nâ bilürler. O seniñ mebd'e'-i 'ulemâ-yı dîn olan süh'teler didiğñ Tavuk Bâzârı'nıñ 'Arab Kürd melezleri esrâr-keş ipsiz kuşaksız ya'nî it sürüsü gibi süflî zibîdî miskînleridir. Yoksa tâlib-i 'ulûm-ı dîn olan hâkîki süh'teler saña tenezzül idüp tebevül bile itmezler. O melek-meşreb süh'teler seni isti'mâl degil seniñle istibrâ' bile itmezler. Kendiñe kıymet virmek için onlara iftirâ itme. O mübârek zevât aşıl beni isti'mâl iderler. Çünkü beni isti'mâl idenler zâhîren ve bâtinen hiç bir zarar görmedikden başka cümle enâm beyninde benim fâ'idem meşhûr u müte'arifdir. Huşûşâ Tâtâr Hân tâ'ifesi o yağmacı gâzileri görmez misîñ bensiz maḥabbet ü zevk ü şafâ eylemezler. Beni dâ'imâ meclislerinden eksik itmezler. Hattâ hânları mirzâları elinden bir çanak boza içmekle ölünceye kadar kul olurcasına maḥabbet ü meveddet iderler. Benim 'aşk u şevkim anlarıñ zevk ü maḥabbetlerine başka revnak virir. Benim keyfiyetimden dimâğlarında huşûle gelen keyf sâ'atlerce zâ'il olmaz. Hele o şütürbân²¹ ḥarmendeyân²² **[94a]** huşûşâ Arnâbüdyân tâ'ife-i şâhîşa vü Şâfi'ası vaqt-i şitânıñ eyyâm-ı bâridesinde gice vü gündüz sâkivârî ellerinde yardağ bellerinde bardağ “Boza, Bozay!” nağralarıyla teşnegâna tiryâk ulaştıracağı gibi koşarlar. Şehr ü kaşabanıñ bütün soқақları o merd-i meydânlarıñ tâ-be-şabâḥ cvelângâhı olur. Her küşe başında nağmelerle nağralar atarlar. Hârîşeler “Beg! Bir daha iç ki Timur gibi olasıñ.” dirler ve ibrâm iderler. Gerçi şüretâ bir pîr-i nâ-tüvânım faқаḥ hâkîkatde benim ḥareketim bir civânda yokdur. Hattâ beni isti'mâl idenler fenn-i munâkeḥada muḥavviyât isti'mâlinden bile vâreste kalurlar. Bre ey habîsler! Siziñ her birerleriñiz küllî mazarratıñızı ketm ile söz söylersiñiz. Siz ki mübtelâlarıñızıñ 'aқıllarını izâle iderek pençe-i zulmüñüze giriftâr itmek vâdilerinde söze cesâretiñiz 'abeş ile iştigâl itmek degil de nedir behey ḥâ'in-i insâniyyetler!” diyince qarşularında Şarâb²³-ı zehr-âb-ı bî-şavâbı kızarılmış bozarmış rengi al kırmızı kana dönmüş gördi ve hemân pür-gâzab lisâna gelüp o da Boza'ya ḥitâben “Bre kıca edebsiz ihtiyâr! Aқ şaқalıñla biraz şıқılsañ. Yüz yıllıқ uğursuz ebleh aḥmaқ-ı nâ-bekâr! Evvelâ seniñ varlığın arslanıñ yanında kedi kıadar şeref ü degeriñ yok iken benim qarşımda **[94b]** ne ḥaқla izḥâr-ı fazîlet iddi'â idiyorsuñuz ve siz kim oluyorsuñuz? Sâniyen siziñ tâlibleriñiz bir alay

²⁰ Bu konuda itiraz babında sayfa kenarına kırmızı mürekkeple “Mezheb-i Haneñi' de İmâm-ı sâni Muḥammed Şeybâni boza sekr virecek kıadar ekşi olur ve sekr virirse ḥarâmdır dimişdir.” notu düşülmüştür.

²¹ Metinde bu kelimenin altında kırmızı mürekkeple “deveci tâ'ifesi” yazılmış.

²² Metinde bu kelimenin altında kırmızı mürekkeple “eşekci gürühi” yazılmış.

²³ Bu kelimenin qarşılığı olarak sayfa kenarında siyah mürekkeple “bintü'l-'ineb” yazılmış.

'üryân meş'aleciyân²⁴ ve arabacılarla kaçırıcıyân ve hıdmetkârânla şütürbân ve dīvārcılarla Arnābūdyân maķūleleridirler ki her biri drağon ve ipsiz alayının dümen mülāzımlarından hergele ve gülyabānī dīv Ehrimen-şıfat ve 'ifrīt-hey'et kimesnelerdir. Bunların hiç biri eşribe-i mükeyyifāt zevkından aılamazlar. Bī-mezāk daltābanlardır. Her kim sizi isti'mal ider ise zāhiri bātinına mübeddel olup evkāt-ı külliyesin hāne-i istirāhatda geçirüp birbiriniñ burnı dibinde zarta-keşān mülevves heriflerdir ve 'ömrleri oldukça baş ağrısından kurtulmayup üç gün ferāğat üzere olıcağ olursa āfāt-ı ecille ve marāz-ı istiskā der-'aķab anıñ üzerine müstevlī olur. Siz o bī-çāre cāhiliñ 'ākıbet sefāletle sebep-i mevti olursunuz. Huşuşā insān-ı kāmil sen ve emsāliñ gibi bir murdāri ağzına mı alır? Ey Boza! Bir kere sen her neden ma'mül olsañ günlerce hattā heftelerce ba'zan aylarca o murdār pis mekānlarda eski küfli fuçılar içinde çüriyüp te'afun ve tınnet-i halkıyeñi tağyir itmedikçe seniñ vücūda gelmek ihtimāliñ yokdur. Seniñ pīr-i fānī şeklinde görünüşüñ şeytān-ı telbīs gibi bir takım **[95a]** 'aklı kāsır alıķları aldatmağdan 'ibāret-dir. Yoksa seniñ mezbeleğe atılıp topraklara gömülecek zamānıñ çokdan geçmiştir. Vākı'ā o ihtiyārlik 'alāmetiyle umūr-dīdelik da'vāsı itmekte haķķıñ var. Zīrā seniñ başına gelen felāketleri Rabbü'l-'ibād kimseniñ başına virmesün. Faķať 'adālet-i ilāhiyyeniñ tecellisi bu cezāya sezā yine seniñ mel'anetiñdir. Siziñ seyyi'atıñızdır. Ne ebleh ve ne aħmaksın ki aşlıñı hiç de mülāhaza ve bu hāllere gelinceye kadar geçirdiğiz safhaları tefekkür itmiyorsunuz. Bir takım 'ilm ü 'irfāndan 'aşr-dīdelikten dem urursun. Seniñ haķķıñda mezheb-i Hānefi'de imām-ı šānī Muħammed Şeybānī hāzretleri icthādında seniñ hürmetiñe kā'il olmuştur. Sende ibāhat u tahāret ne gezer. Seniñ hūnerleriñi aılamak için ufağ bir tecrübe kāfidir. Şöyle ki seni bir şişeye vaz' idüp ve şişeniñ ağzını güzel mantarlayup bir kaç sāt bırakılır iseñ 'ākıbet şişeyi pağladır-sıñ. Şu hālde insānıñ mi'desine girer iseñ ne yapmazsıñ. Bereket virsün ki az zamān içinde def olup gidersiñ de mażarratıñdan hālāş-ı nefis olunur. Aşıl halkıñ maķbūlı benim ki maħabbet-i zātiyem ile cem' olan zevāta her kaçrem kuvvet-i cāvidānī ve lücce-i hayvānī olup bir kerre isti'māl iden hayāt-ı ebediyye ve 'ömr-i sermediyyeye nā'il olur. Buña da delilim budur ki **[95b]** Loķmān Hekīm benim için "Rūh-ı sānīdir. Elma ile isti'māl iden kişiniñ öldigine ben ta'accüb iderim." buyurmuştur. Bu kavil üzere hukemā-yı haķīmān ve zurefā-yı zarīfān öyle tenāvül iderler ve şu'arā tā'ifesi bizim haķķımızda Beyt Ger zamāna göre giymek dilerseñ/Bir kadeh mey yegdir semmūr ile sincābdan²⁵ buyurmuşlardır. İşte bundan da pek a'lā aılaşılır ki zamānıñ sultān-ı mükeyyifātı benim ve ittifāk-ı 'ālem²⁶ de bunuñ üzerinedir ki benden nāzik bir eşribe yokdur. Kibār-ı zamānıñ ve umūr-dīde zevātıñ mekān u me'vālarında her şeyden evvel benim orada vücūdum kānūn-ı kādīm üzere şartdır. Kağı zurefānıñ elinden ve hangi şu'arānıñ dilinden eksik olmuşumdur. Ben kā'inātıñ maķbūlı olan üzümdeñ hāşıl olurum. Anıñcün zurefā vü şu'arā-yı zamān beni bintü'l-'ineb mey bāde gibi elfāz-ı ihtirāmiyye vü kinā'iyye ile telaffuz idüp teshil olmağ için baña çok ism ü maħlaşlar izāfe itmişlerdir. Beyt Sultān 'Osmān vezir-i a'zamı Bintü'l-'inebiñ bikrin Şāh Cem itdi izāle/Isķāť-ı cenīn oldı tehī kaldı piyāle²⁷ demiştir ki ibtidā şarābı icād iden Şāh Cem²⁸ oldı gibi beni sekiz on onbeş sene saklarlar ise ismim iksir-i a'zam olurum ve beni eski meykedeler öyle kullanırlar. Ey Boza! Seniñ gibi benim sākilerimiñ başındaki külāhları büyük pederlerinden mevrūs bir takım hürdevātlar degildir. **[96a]** Görmez misiñ

²⁴ Bu kelime için sayfa kenarına kırmızı mürekkeple "Meş'aleci alay giceleri meş'aleler yakanlar." şeklinde açıklama getirilmiştir.

²⁵ Beyitte vezin aksıyor.

²⁶ "Ālem" kelimesiyle ilgili olarak sayfa kenarına kırmızı mürekkeple "Mey-hāneciyan olmalı" şeklinde bir not düsülmüş.

²⁷ Metinde "piyāle" kelimesinin üzerinde kırmızı mürekkeple "kadeh" yazılmış.

²⁸ "Şāh Cem" için sayfa kenarına kırmızı mürekkeple "Şāh-ı İrāniyan-ı kādīm" notu düsülmüş.

tâzeleriñ tâze tâze kâküllelerini yanağı âsitânına şalup elindeki câmdan kırmızılığım yanağına 'aks itmiş olduğu hâlde deverân iderler. Şu benim kıdrimi inkâra 'acabâ mecâl var mıdır?' di-yince 'Arağ²⁹-ı şermsâr hemân cüş u hurûşa gelüp Şarâb'a hitâben "Behey kızıl yüzlü ümmü'l-ğabâ'is mezmûmü'l-enâm merdûd-ı şer'ü'l-kivâm menba'-ı fesâd kanlar dökürücü kıtil-i mur-dâr! Çık meclisten alçağ rezil! Seniñ ne cins mağlûğ olduğuñ daha doğrusı ne pis necis olduğuñ ağkâm-ı şer'iyye-i Ahmediyye ile şâbit ağbesü'l-ğabâ'issiñ ki nev'-i beşeri tahrib idersiñ. Seniñ kimseye nefiñ olmadığı "ve ismuhumâ ekberu min nefihimâ"³⁰ âyetiyle ve İslâmlar hakkında harâm-ı kağ'î olduğuñ "innemâ'l-ğamru ve'l-meysiru"³¹ âyetiyle şâbit olduğundan seniñ İslâm ara-sında hiç bir münâsebetiñ olmadığı hâlde gelüp şu meclis-i 'âlîde bî-hüde lâf idersiñ. Seniñ zürefâ didiğiñ ağşamcılar mey-keşân ve mey-ğâne küşelerinde şızanlardır ve şu'arâ didiğiñ zamân zamân gelen küberâ meddâğlarıdır. Aşıl hağkîki şu'arâ seniñ semtiñe bile uğramaz. Onlarıñ mey bâde kelâmları kinâ'î sözlerdir yoksa mağşadları sen degilsin. Bî-hüde kendiñe bir kıymet virmege çalışma. Seniñ ne olduğuñ meydândadır. **[96b]** Evvelâ seni isti'mâl iden kişi 'ağlı zâ'il olmağla ehli ile anasını fark itmez. Zevcesi zannıyla kız karındaşına tasalluğ iden küfri imândan fark itmeyen mübtelâlarıñdan az mı vardır? Ey Şarâb! Seni isti'mâl ideniñ 'âkıbet imânsız gitmesine sebep olursuñ. Biñ iki yüz altmış seneden³² berü İslâmlara insânlara seniñ kağreñ bile harâm oldu. Seni isti'mâl ideniñ devletinde beğâ olmadığı gibi huğzür-ı kalb bile bulmaz. Vücûdı bir ân bile inkisârdan ħâlî kalmaz. İrtesi ağşamlara kıdar mağmûr olup gözleri açılmaz. Beyne'n-nâs i'tibârdan düşer ve Yehûd ve Neşarâ'dan farkı kalmaz. Hele fazlaca kağırırsa ħinzîr gibi çamurlara batar ve dâ'imî mübtelâñız şıbyânlarıñ eglencesi olur. Beşeriyet şerefi kendisinden selb olunur. Gerçi ezmine-i kıdîmede ve edyân-ı sâlifede bu kıdar ħabîs ve murdâr olmadığıñdan ibâğhatına kâ'il olmuşlar idi. Çünkü nehy-i ħudâ henüz vâki' olmamış idi ve seniñ üzümdeñ ħâşıl olmağlığıñ tahâretiñe hiç de delâlet itmez. Sen üzümünñ necesisiñ³³. Böyle olduğuñ için 'ağlı-kâmil tağb'-ı selim ağşâbı seni isti'mâl itmezler idi. Âğir zamânlarda ise ħabîsleriñ ağbesi olduğuñdan seniñ hağkıñda ümmü'l-ğabâ'is dinildiği 'amel-i şeyğândan ħâşıl olma bir kağbe-i rüzğârsiñ. Ağlıñ tahir ü mübâğ olmağla ber-â-ber "ricsun min 'ameli's-şeyğâni"³⁴ **[97a]** bir murdâr 'amel-i şeyğândansın ki nev'-i beşeriñ başına fitneyi kıparan çekilmez belâlar getüren ocağlar söndiren hep sensiñ. Seniñ yüzünüñ kıızılığı dökülmesine sebep olduğuñ bî-çâre insân kanlarıdır. Seniñ mey-ğânegi uyuzundan ħayrı kimlere nefiñ var? Mey-ğâneginiñ gice boşanup şu zannıyla seni için bâr-ğirine ħora deptiren sen degil misiñ? İblis-i telbîsiñ eñ büyük âlet-i fesâd ve cinâyete vâsiğası sen degil misiñ? Zâten şeyğân seniñ kalbiñe tebevül itmeyince şarâb olmazsın. Böyle vâsiğalık 'unvânını da ħâ'iz olmuřsuñ. Senden vefâ zehrden şifâ ummağ gibidir. Seni isti'mâl ideniñ 'ırzı heder nâmûsı pây-mâl olur. Seni istiğğâb

²⁹ Bu kelimeyle ilgili olarak sayfa kenarına "arağ rakı" notu düşülmüş.

³⁰ "Sana içki ve kumarı sorarlar, de ki: İkisinde hem büyük günah ve hem insanlara bazı faydalar vardır. Günahları faydalarından daha büyüktür. Ne sarfedeceklerini sana sorarlar, de ki: Artanı. Böylece Allah, dünya ve ahiret hususunda düşünesiniz diye size ayetleri açıklar." (Bakara Suresi 219. Ayet) Bu ayetin "Günahları faydalarından daha büyüktür." kısmı iktibas edilmiş.

³¹ "Ey İnananlar! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir, bunlardan kaçın ki saadete eresiniz." (Maide Suresi 90. Ayet) Bu ayetin "içki, kumar" kısmı iktibas edilmiş.

³² Bu tarihle ilgili olarak sayfa kenarına kırmızı mürekkeple "Risâleniñ kıleme ilk alındığı tarih-i hicri olacak" notu düşülmüş.

³³ Bu konuyla ilgili olarak sayfa kenarına kırmızı mürekkeple şu açıklama yapılmış: "Şıra da üzümdeñ çıkar ammâ şarâb üzümdeñ çıkmış olmasıyla neceslikdeñ kırtulmaz. Meşelâ süt ile necâset 'aynı cisimdeñ çıktığı hâlde evvelkisi mübâğ ikincisi harâmdır."

³⁴ "Ey İnananlar! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir, bunlardan kaçın ki saadete eresiniz." (Maide Suresi 90. Ayet) Bu ayetin "Şeytan işi pisliklerdir." kısmı iktibas edilmiş.

‘akrebi koynunda taşımağdan ne farkı vardır? Sen hangi yārānıña bir iyilik yapırdıñ? Seniñ vücūduñ zehirli yılan gibidir. İyi bir şey olaydıñ Allah seniñ isti‘māliñi şālih kullarından men’ ider miydi? Bu kadar mel‘anetiñle bir de hikmetden kerāmetden dem urursuñ. Loğmān Hekim’e iftirā itme. Seni ve seniñ denā’etiñi Efrenc eṭibbāsı bile yavaş yavaş ta‘mīk iderek meydāna koydı ve senden rū-gerdān olma derecesindedir. Dāhil-i bedene olan mażarrāt-ı külliyeñden mā-‘adā mala ızrār ‘aklı ifsād idüp her mel‘anete cür‘et itdirirsiñ. Seni isti‘mālden aq sülūmen yimek çok hayırlıdır. Hiç olmazsa yalnız kendi helāk olur da gayrılara zulmi tecāvüz itmez. İşte seniñ [97b] o murdār māhiyyetiñ bundan ‘ibāretidir. Aşıl maqbūl-ı ruzelā benim ki yüzüm aq cürmüm töhmetim yok. Beni tenhāca bardağdan şu gibi tenāvül idüp şeker teşnesin görürler. Benim kimseye aqlā zararım yokdur. Hırcım da gāyet kolaydır. Hāl böyle iken benden mu‘teber bir keyf mi olur?” didikde Hımr şurātı aşup çehreyi morardup “Ey ‘Arağ-ı şermsār! Benim haqqımda gerçi çok şeyleri haqqı’l-inşāf toğrı söylediñ. Bārī kendiñi medḥ eylemeyeydiñ daha iyi olurdu. Hıbāsetde seniñ benden farkıñ yüzde yedi buçuğdur. Bu bābda kel başımıñ kör göze güleceği yokdur. Mübtelālārıñ ben yalnız kīselerini boşaldır ‘ağıllarımı uçurur keyflerini geçiririm. Fağat sen fazla olarak vücūdlarını qurıdır qadid gibi idersin. İhtiyārlayınca uyuz taziya çevirirsin.” diyince ‘Arağ yine söze kıyām ideceği esnāda bu kadar mażarratları dīnen ve tecrībete şābit olan ḥabīslerle artık meydān bırakmamak ve söz söyletmemek için Qahve-i cān-fezā-yı cihān bu kadar muğālaṭātı ve bunca nā-revā kelimātı aḥbeşü’l-ḥabā’is olan menfūr-ı ‘uqālā-yı benān bi’t-tecrībe merdūd-ı fużalā-yı cihān taḥrīb-i benī beşer ‘adüvv-i insāniyyet [98a] vücūdları belā-yı zemīn ü zamān ism-i mekrūhları mesbūq encās-ı şeyṭān bulunan afyon berş esrār boza şarāb ‘arağ dinilen her biri ‘aql u ‘irfān düşmeni şeyṭānıñ icād-kerdesi nev’-i beşeriñ başına musallat ‘adāveti zāhir ü bāhir olan ve benī beşer beynindeki vuḳū‘atı ile ne belā-yı ‘azīm oldukları qābil-i inkār olmayan bu ḥabīsleriñ ketm-i haqqıkat iderek beyānātını ve yek diğeriñi cerḥ iden kelimātını istimā’ idüp fağat hażmı imkān ḥāricine çıkınca hemān olduğı yerde taşdı köpürdi. Köpüklerini eṭrāf-ı ‘āleme saçdı. Hıddetinden nām-ı revāsı bütün memālike Hind Yemen ‘Arab Şām Endülüs Tātār Kibāristān Türkistān ve bütün cihānda gūlgulesi hep işidildi. Mehābeti ‘ālemi tutdı. Hırāret ü şiddeti āteş kesildi. Lākin dil-berān ṭā’ifesi Qahve-i cān-fezāyı mā-i ezḥār ya’nī envā’ çiçek şuları ile zemzemleyüp naşīḥat-āmiz teskīn-i hırāret için envā’-ı recā vü niyāz itdiler. Şekerleyüp ṭatlandırdılar. Qahve ise bu kadar ḥübāniñ recāsını redd idemeyerek ‘akıbet hırāreti sükūnet bulunca cümle mükeyyifāt-ı ‘ālemi nezdine da’vet ve cem’ idüp evvelā kendi haqqında ne diyeceklerini ve birbirine qarşu vuḳū’ bulan mu‘āraza ve müdāfa’a ile cerḥ ü ibṭāl [98b] sözlerini kendi haqqında da şarf u iddi’ā idüp itmeyeceklerini ve bu bābdaki merāmlarını aṅlamak için su’āl eyledikde (İ’tirāz-ı Mükeyyifāt) mükeyyifāt-ı cihāniñ cümlesi birden zebān-dırāzlıq idüp “Ey Qahve-i cān-fezā! Bu mertebe cūş u ḥurūş u tehvūr idecek ne ma’rifetiñ vardır? Kime bir keyf baḥş eylediñ? Bizler seni de bilürüz. Sen soñradan zūhūr eylediñ. Seniñ zūhūrıña sebep şāhib-i zūhd ü taqva Şāzeli merḥūm olduğıni beyān iderler. Sen ol vaqte kadar bilinmiş ve ṭanınmış degil idiñ. Vücūduñ qadīm olsa da şuyū’uñ ḥādīs olduğından saña ḥārici demek daha münāsib olmaz mı? Vücūd-ı insāna nef’iñ nedir? Bizim kadar bir ma’rifetiñ ne vardır? Bizler hiç olmazsa muvaqqit bir zamān için olsun insānları bi’l-ḥaşa bizlere muḥibb-i şādīq olan yārānımız göklere çıkarır ḥūlyālara gark ider küplere bindirir ḥādīse-i zamāni endīşe-i cihāni ferāmūş itdirerek keyf hālinde bir miqdār zevq itdiririz. Sen kime şöyle bir neş’e virdiñ ki ‘ālem-i mükeyyifāt içinde tefevvuḳ iddi’āsında bir haqqıñız olsun. Şu hālde sesiñi kesüp teng dursañız haqqıñızda hayırlı olur. Şu meclis-i ‘ālīniñ maqşad-ı ictimā’ı olan zevq-i cihāni ihlāl itmemiş olurduñız.” didiklerinde [99a] (Cevāb-ı Qahve) Qahve-i cān-fezā artık bu kadar boş lāflara taḥammül idemeyerek cevāb-ı şavāba taşaddi birle “Ey bi-edebler! Siz

baña ne haqla hâricî diyebilürsünüz? Hâricî...ma'mül şaytân icâdı ancak sizsiniz. Ben ise cümleden muqaddem gelmiş idim. Gördüm ki bütün dünyâ vü mâ-fî-hâ küfr ü dâlâlet içinde māl-â-mâl olmuş kadirdân kimseler yok. Şeytân o 'adüvv-i insân sizi icâd u ihtirâ itmiş. Siziñ vâsıtañızla nev'-i beşeri tarîk-i Haq'dan çıkarmış. Behâ'imden farkları kalmamış. Şıfat-ı imtiyâz-ı beşeriyet selb-i Hudâ ile meslûb u merfû' olmuş olduğunu ve 'aql u 'irfândan mu'arrâ insanlar ile ülfet ü ünsiyet imkânı olmadığını görünce başımı alup tağlara o gürûh-ı mekrûhlardan hâlî mağallere ilticâ itmiş ve oralarda yaşamağı tercih ü ihtiyâr eylemiş idim. Bir nice müddetden sonra cihân-ı nâ-cândan t̄ali' nûr-ı nübüvvet-i Muhammedî ve 'adl-i haqâyıq-ı Aḥmedî ile kesb-i şeref-i 'irfân beşâret-i cinân itdi. Nûr-ı şabâh-ı Muhammedî küfr-i zalâm-ı dâlâlet-i bed-nâmı şafâ-yı şabâ-yı nesîmi ile ber-ḥaraf ve 'uqalâ-yı nev'-i beşeri ihvân-ı dîn bî-ḥaraf idüp siziñ gibi ḥabîsleriñ isti'mâlinde men' idince bâğ-ı İremâsâ olan dünyâda intişâr zamânı geldiğini Cenâb-ı Şeyḫ Şâzelî 'aleyhi rahmetün rabbü'l-e'âlî ḥazretleri bir gün gelüp "Gel ey Kahve-i cân-fezâ! Şimden sonra [99b] bu hücre mağallerde ḥurma lüzümü kalmadı. Cihân seniñ bildiğî evân-ı cehl zulmet-i küfrân-ı haq u haqîkat degildir. Şimdi maḥla'-ı burc-ı şerefden nûr-ı Hudâ leme'ân eyledi. Beşîr ü nezîr olan bir peygamber-i 'âlî-şân-ı âḥir zamân dünyâyı teşrif buyurup 'âlemi nûr-ı İslâm-ı selâmet-encâm ile münevver eyledi. Seniñ kadriñi bilüp aḥlayanlar ile cihân müzeyyen oldu. Artık bu cibâl-i vaḥşetde ḥurma. Kendiñi 'ayân eylemek zamânı geldi." diye öñüme düşüp beni getirdi. Ol zât-ı kerîmü's-şifâtüñ delâleti ile geldim ve cihânı ta'rîf eylediği gibi buldum. O günden beri Ka'be-i Mükerrime'de ve Medîne-i Münevvere'de fuḳarâ loḳması ve şuleḫâ gıdâsı oldum. Görmez misiñiz ki evâ'il-i ezminde bir kişi bir düstına ziyâfet eylese güller şekerler ezilmek ve gelenlere şerbet virilmek lâzım idi. Şimdi ise benim bir fincânım andan mu'teber olmağla o gibi külfetlerden herkes vâreste vü âzâde ḳaldı. 'Uqalâ-yı nâsiñ rağbeti şimdi bañadır ve ben de herkese rağbet iderim. Ḥattâ ibtidâ âsitâne-i sa'âdete geldiğimde dâr-ı şevket-i İslâm'a kemâl-i ta'zîmimden üç ay kadar deryâ üzerinde el pençe dîvân durdum (Ḥaḳîkatde ḳahve İstanbul'a ibtidâ getirildiği zamân isti'mâlinde ḥill ü ḥurmet ve nef' ü bereket var mı yoksa diğerk müskirât gibi taḥrîb-i beşeriyet olup olmadığı [100a] ḥaḳḳında 'ulemâ-yı dîn-i mübîn rahmetullahi 'aleyhim ecma'in ḥazarâtı üç ay kadar tedḳîkâtta bulunmuş ve cevâz-ı isti'mâline ḳâ'il olduklarından sonra ihrâcına müsâ'ade olındığı târîḫten müsbettir) ve ol günden beri baña dev'ir-i İslâmiyye'de herkes kemâl-i ihtirâm ile ta'zîm iderler. Bundan başka benim için 'âlî ḳahve-ḥâneler bünyâd olunup dil-berân ḥâ'ifesi zî-ḳıymet fincânlar ile kimseye benden ḡayrı nesne virmezler. Ḥukemâ zurefâ benim ile iftiḥâr iderler. Netîce-i merâm benden mu'teber şeref-resân ḳanğı mükeyyifât olabilir? Siziñ gibi esbâb-ı illet ve mücib-i adâvet degilim. Bütün 'uqalâ vü udebâ vü 'ulemâ meclislerinde ihvâniyyet ü maḥabbete yegâne sebep ü vesileyim. Benden şikâyet iden görülmüş midir? Siziñ gibi kimiñ 'aqlıñı perîşân ve ḡayâlini serâb ḥânumânını ḥarâb eyledim? Size mübtelâ olanlarda 'aql u 'irfân kalmaz. Vakti hevâya naḳdi mey-ḥâne vü i'mâl-ḥâne şâhibleriniñ ḳaşa vü kîselerine aḳup gider. Kendüsi müsrif-i bed-nâm olur. Biñ meşâḳḳatle ḳazandığı ve bütün evlâd ü 'iyâliniñ de ḥaḳḳ-ı meşrû'ı olan o nân-pâreyi sizi şatanlara virüp ḥânesine elinde şalaḫa dilinde şalyaları aḳarak gider. Faḳat bütün ḥâne ḥalkı ye's ü keder içinde ḳalır. Bir ḥarafdan parasını mey-ḥâneci almış diğerk ḥarafdan mi'desine indir-diği meşrûbât-ı kü'üliyyeniñ te'sîriyle 'aql u 'irfânını ḡâ'ib itmiş insânlıḳdan [100b] çıḳmış 'âdetâ 'idâd-ı behâ'imden olmuş bir ḥâlde re'is-i 'â'ile ve velî-ni'met olan bir zâtı şu derekeye tenzîl iden sizler degil misiñiz? Bu ḥâşşa-i bed-mâye sizlerde var ve bu ḥâl ile şöhret-şî'âr olmuşken fâ'ideñizden hangi yüzle dem urursunuz? Gerçi siziñ ba'zı edviyede isti'mâliñizi tensîb iden eḥtibbâ sizden daha murdâr marâzları cevher-i yektâ olan beden-i beşerden ḥard u teb'îd ve emr ü nehy-i ilâhî ile mükellef olan insânı izḥrâbât-ı elîmeden taḥlîş ü teḥvîn içündür. Zîrâ atalarıñ "Acı acıyı çivi de çiviye çıkarır." ḥarb-ı meşelleri ve kelâm-ı Hudâ'dan vâḳî "El-ḥabîsâtu lîl-

ḥabîsîne ve'l-ḥabîsüne li'l-ḥabîsât"³⁵ nazm-ı celîli mücib ü muḳtezâsınca bu kadar bir fâ'ideñiz olabilir. Faḳaṭ şıḥḥat zamânındaki mażarratñız pek âşikârdır. Şu benim sebebimden kimse mutazarrır olmamışdır ve kimseye de ve bedene de zerre kadar mażarratım yokdur. 'Âdetâ bir ğidâ-yı maḥzım. Şabâḥları tatlı yemek üzerine sâdece hażm-ı ṭa'âma da medârımdır. Gerek siziñ nef' ü zararadaki aḥvâl ü ḥâlâtıñız ve gerek benim nef' ü zararım olup olmadığı ḥaḳḳında bir de kânûn-ı kâdim ve rehber-i esâs olan bütün insanların dünyâ durdukça ḥâl u istikbâline ve gerek ḥayvânât u behâ'imiñ ḥayâtına ḥâdim olan şer'-i mübîn-i Aḥmedî ve anıñ ḥâdimleri olan 'ulemâ 'uḳalâ zurefâ ḥukemâniñ ḥattâ **[101a]** diyâr-ı küffâr u ecânibde vücûda gelen munşif eṭibbâ aḳvâl u âsârına mürâca'at olundukda ḥaḳḳu'l-inşâf siziñ devâ'ir-i İslâmiyye'den vücûdınıñızın ṭard u def'i ve ḥattâ zerreñize varıncaya kadar izâleñiz her bir zî-şeref olan zevi'l-'uḳûle farz-ı 'ayn olmuşdur. Sizi arzû vü tervîc idenleriñ ḥayâtı ḥadâset ü ṭarâvet ile ḳâ'imdir. 'Aḳl u 'irfânı nefsi ile şeyṭânıñ elinde paraları ise sizi i'mâl ü fûrûḥt idenleriñ ceblerinde âtisini mülâḥazaya ğayr-ı kâdir ḳaşîrû'l-başar genclerden ḥumaḳâdan 'ibâretdir. Hiç bir aḳl-ı kâmil siziñ isti'mâlîñizi nev'-i beşere revâ vü münâsib görmemiştir. Siziñ cüz'î nef'iñiz olsa bile küllî mażarratıñızı nazar-ı diḳḳate alan 'aḳl-ı selîm aşḥâbı "Def'-i mażarrat celb-i menfa'atdan evlâdır." diye ittifâḳ itmişlerdir. Zâten siziñ isti'mâlîñizi beyne'n-nâs kânûn-ı esâsî-i ilâhî olan Ḳur'ân-ı mübîn ve anı neşr ü teblîĝ buyuran nebî-i zî-şân-ı seḳaleyn ve ol ḥâmî-i ins ü ciniñ vâri's-i ḥaḳîḳisi olan 'ulemâ vü ḥukemâ vü 'uḳalâ-yı dîn ittifâḳ-ı ârâ ile men' idüp nev'-i beşeri şerriñizden mażarratıñızdan vikâye için nuşh u pend ve delâ'il-i iḳnâ'iyye-i 'aḳliyye vü naḳliyyeyi bütün vuzûḥâtıyla serd ü ityân u beyân itmişlerdir. Bu şifâ-yı ebedîyi ta'mîm için ḥaḳḳu'l-inşâf bezl-i maḳderet itmekle insâniyyete pek büyük ḥıdmet eylemişlerdir. **[101b]** Bu şifâ-yı mâddî vü ma'nevîyi işĝâ vü istimâ' iden ve istişfâ'ıyla ḥayât-ı ebediyye-i dünyeviyye vü uḥreviyyesine ḥıdmet iden 'uḳalâ pek nâdirdir. Vücûd-ı nâsa ilkâ eyledigiñiz 'ilel ü emrâz âḥir-i kâr nümâyân oluyor. Faḳaṭ çeh-i fâ'ideñe beden-i 'ömr-i 'azîz ḥarâb u yebâb olmuş bulunıyor ve artık ta'mîr ḳabûl itmez vîrâneler gibi oluyor. Gençlik 'âlemi 'ilâc ḳabûl itmeyen deli ḥaste gibi bu naşîḥatlerden bu kadar ḥidemât-ı cemîleden ḥuşûsâ sülûk itdikleri ṭarîḳ-i le'imîn öte ṭarafına geçmiş sefil ihtiyârlarıñ ḥâl-i pürmelâllerinden 'ibret almıyorlar. Bir de bu ḥâllere faḳr u zarûret inzimâm iderse o ihtiyârlıĝın başına belâ 'ale'l-belâ olursunuz. Çünkü şerret pek çok 'aybı 'uyûn-ı nâsdan setr ider. Nitekim zurefâ "Faḳîriñ ölüsi zenginiñ delisi görülmez." dirler. Bir ihtiyâr ser-ḥoş müsḳirât u mükeyyifâta virdiĝi paraları bir ḥisâb itse soñ zamânında büyük bir ser-mâye bir şerret-i 'azîme teşkil ider. Ḥâlbuki o paraları vücûdını taḥrîb dünyâ vü uḥrâsını zâyî' etmek için şarf itmiş degil midir? diyü şıfat u mevḳî'-i ḥâkimiyetde bulunan Ḳahve-i cân-fezâ Şarâb-ı aḥmerü'l-levn'i Frenĝistân'a ve 'Araḳ-ı şermsâr'ı diyâr-ı Yehûd'a ve Bûze-i nâ-bekâr'ı diyâr-ı Arnabûdyân **[102a]** ile Tâtâristân'a Afyon-ı nâ-murâd-ı nâmâdâr-ı bed-şî'âr'ı Çîn (ü) Mâçîn'e Berş-i cihân-nümâ'yı diyâr-ı İrân'a Esrâr-ı sebze-ḳabâ'yı Ḳıbtîyân u Şâm u 'Irâḳ'a nefy ü iclâ vü ref' ile def'-i belâ idilmesine ḳarâr virildi.

Ḥurrire fî yevmi's-sebt mine's-şehri's-şâ'bâni'l-mu'azzam sene sittîn ve mi'eteyn ve elf

Beyt

'Aḳlı olan hiç gider mi bâyi'iniñ yanına

Günde yüz biñ la'net olsun mücidiniñ cânına li-muharririhî

³⁵ "Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara yakışırlar. İyi kadınlar iyi erkeklere, iyi erkekler de iyi kadınlara yakışırlar. Bunlar, onların söylediklerinden uzaktırlar. İşte bunlara maĝfiret ve cömertçe verilmiş rızık vardır." (Nur Suresi 26. Ayet) Bu ayetin "Kötü kadınlar kötü erkeklere kötü erkekler de kötü kadınlara yakışırlar." kısmı iktibas edilmiş.

Sonuç

Sonuç olarak hem gelecek nesillerin insanlıktan çıkıp şeytanın maskarası olmamaları için bütün kötülüklerin anası olarak görülen keyif verici maddelerden uzak durmalarını sağlamak hem de onlara öğütler ve uyarılar ihtiva eden bir yadigâr bırakmak arzusuyla 7 Şaban 1260/22 Ağustos 1844 tarihinde zürefadan kim olduğu bilinmeyen bir zat tarafından kaleme alınmış olan *Muhâkeme-i Mükeyyifât*, Türk edebiyatındaki mükeyyifat münazaraları geleneğinin ahlakî bir amaca hizmet etmesiyle ön plana çıkan önemli bir temsilcisidir.

KAYNAKÇA

- AÇA, M. vd. (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- AKSOYAK, İ. H. (2018). "XVII. Yüzyıl Şâirlerinden Vardarlı Fazlî'nin Mahzenü'l-Esrâr (Dâfi'ü'l-Hüzn) Mesnevisi". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*. 2/2: 78-137.
- ALPAY, G. (1973). "Yusuf Emiri'nin Beng ü Çağır Adlı Münazarası". *TDAY Belleten*. 20: 103-125.
- AYNUR, H. vd. (2007). "A Debate Between Opium, Berş, Hashish, Boza, Wine and Coffee; The Use and Perception of Pleasurable Substances Among Ottomans". *Journal of Turkish Studies*. XXXI/I: 51-117.
- AYNUR, H. (2020). "A Survey of Disputation Texts in Ottoman Literature". *Disputation Literature in the Near East and Beyond*. (eds. Enrique Jimenez-Catherine Mittermayer). Berlin: De Gruyter: 283-308.
- BENLİ, Ş. (2019). "Bir Metin Yeniden Yazılırken Neler Değiştirilir: Dâfi'ü'l-Hüzn ve Mahzenü'l-Esrâr Örneği". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 22: 137-170.
- BENLİ, Ş. (2021). *Klasik Türk Edebiyatında Münazara: Sümerlerden Osmanlılara Bitmeyen Tartışmaların Hikayesi*. İstanbul: DBY Yayınları.
- BURSALI, M. B. (2017). "Berlin Devlet Kütüphanesinde Bulunan Bir Mecmûa ve Müellifi Bilinmeyen Bir Eser: Esrâr-nâme". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1/2: 1-34.
- DİRİÖZ, M. (2016). "Türk Edebiyatında Münazara". *Klasik Türk Edebiyatı Yazıları: Nisyana Düşen Gölge*. (ed. Ahmet Kartal-Gözde Özcanar). İstanbul: Doğu Kütüphanesi: 125-129.
- DURMUŞ, İ. (2006). "Münâzara (Arap Edebiyatı)". *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul. 31: 577-579.
- KÜRKÇÜOĞLU, K. E. (1955). *Beng ü Bâde*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Muhâkeme-i Mükeyyifât*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Taksim Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 1172. H. 1260. 84b-102a.
- ÖZTÜRK, M. (2006). *Sıhhatî Çelebi'nin 'Menâkıb-ı Mükeyyifât-ı Âlem' Risalesi Çerçevesinde 17. Yüzyıl İstanbul'unda Keyif Verici Maddeler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- SEVİNDİK, H. (2013). "Nidâ'î'nin Mubâhasât-ı Mükeyyifât Adlı Münâzarası ve Osmanlı Günlük Yaşamının Bir Parçası Olarak Keyif Verici Maddeler". *Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı*

- Sempozyumu Bildirileri* (10-12 Mayıs 2012). Ordu: Ordu Üniversitesi Yayınları: 326-351.
- ŞENER, H. (2014). *Nağzi Münazara-i Kahve vü Bade*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÜLKEN, F. (2017a). "Müellifi Meçhul Bir Edebî Münazara: Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10/52: 261-276.
- ÜLKEN, F. (2017b). "24 Rebiyülevvel 1163/3 Mart 1750 Tarihli Bir Mükeyyifat Münazarası: Muhâleme-i Mükeyyifât". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10/54: 180-191.
- ÜLKEN, F. (2022a). "16 Şaban 1150/9 Aralık 1737 Tarihli Bir Mükeyyifat Münazarası: Hikâyet-i Cemiyet-i Mükeyyifât-ı Âlem ve Mübâhase ve Mücâdele". *Karadeniz Araştırmaları*. XIX/74: 531-552.
- ÜLKEN, F. (2022b). "Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Yazmaları 361 Numarada Kayıtlı Bir Mükeyyifat Münazarası". *Karadeniz Araştırmaları*. XIX/76: 1245-1259.
- WAGNER, E. (1993). "Munazara". *EI (New Edition)*. Leiden-New York. VII: 565-568.
- YILMAZ, F. B. (2013). "Nidayî El-Ankaravî'nin Bilinmeyen Bir Eseri Mübâhasât-ı Mükeyyifât ve Aynı Konudaki Diğer Eserler". *Turkish Studies*. 8/3: 681-704.
- YILMAZ, M. (2021). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE YZ 1172 Numaralı Şiir Mecmuası (68b-109a) (İnceleme-Metin-Mestap'a Göre Tasnif)*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

EXTENDED ABSTRACT

Literary debate, which is constructed by an author as making two opposite or different elements talk, such as day and night, sword and pen, expressing their own virtues and superiorities, and winning by refuting the evidence of the other side, is a literary debate in Sumerian, Akkadian, Babylonian, Assyrian, Hebrew, Armenian, Arab, It is a genre that has existed for 4000 years in various literatures such as Persian, Korean, Vietnamese, Tibetan, Chinese, Japanese, Greek, Latin, Spanish, French, German and English literature and in a wide geography.

Literary debate, which is considered one of the oldest written genres since its origins date back to the Sumerians, is also common and popular in Turkish literature. The oldest known examples of this widespread and popular genre in Turkish literature are the quatrains reflecting the 'Discussion of Summer and Winter' in *Divânü Lügâti't-Türk*, a Turkish-Arabic dictionary written by Mahmud of Kashgar in Baghdad between 1072 and 1074. After this example, which can be among the first examples of Turkish literature as well as Eastern literature, it was used in different fields of Turkish in the 15th century. In the 19th century and later, debates were written on various topics.

The reward debates, in which recreational substances such as opium, besh, hashish, boza, wine, arak and coffee engage in an argument-based struggle for superiority with the claim of being the most popular recreational substance by the public or being the sultan of the pleasures of the time, have an important place among the debates written in Turkish literature. has.

Although many of the debates about recreational substances, in which they compete for superiority based on argument by claiming to be the most preferred recreational substance by the public, have been published, there are still some in the manuscripts in libraries waiting to be published. Muhâkeme-i Mükeyyifât, which is the subject of this article, is one of them.

Although Muhâkeme-i Mükeyyifât is registered under the name "Şiir Mecmuası" at Istanbul Metropolitan Municipality Taksim Atatürk Library Osman Ergin Manuscripts number 1172, it is included in a 109-leaf magazine that also includes prose works. Muhâkeme-i Mükeyyifât, which is among the pages 84b-102a of this 185x120mm magazine, was written on 22 August 1844, "by a nobleman in the style of 'atîk". But it is not clear who this person is. The work is a prose argument about the superiority of seven intoxicating substances (opium, bersh, hashish, boza, wine, arak, coffee), which the author describes as a terrible test, in a mansion in the Ishrat-abad desert of the Tahayyülat province, in order to become the sultan of intoxicating substances.

Muhâkeme-i Mükeyyifât is a book containing advice (staying away from addictive substances, which are the mother of all evil) and warnings (not to harm their humanity) to future generations, written by a person who sees and knows the situation of those who are addicted to addictive substances, their disgrace, and ultimately their destruction. It is a work written with the desire to leave a legacy. The staff of the work, which was written with the aim of ensuring that future generations stay away from recreational substances, which are seen as the mother of all evil, so that they do not become humanity and become devil's laughing stock, consists of seven people representing seven recreational substances.

Coffee, which emerged with flying colors from this terrible test involving intoxicating substances, decides, as the sultan of grace, to banish all intoxicating substances. Muhâkeme-i Mükeyyifât was written by an unknown person from a giraffe on August 22, 1844, with the aim of ensuring that future generations stay away from recreational substances, which are seen as the mother of all evil, so that they do not become a laughing stock of the devil, and to leave them a legacy containing advice and warnings. is an important representative of the tradition of sanction debates in Turkish literature, coming to the fore as it serves a moral purpose.